

ŞARK MESELESİ'NDEN SEVR'E TÜRKİYE

Şayan ULUSAN*

Özet

Şark kelimesi Doğu'yu ifade etmekle birlikte "Şark Meselesi" kavramı doğrudan Batılılar nezdinde Osmanlı Devleti'ni ifade etmektedir. 1815 yılı itibariyle ortaya çıkan Şark Meselesi, Osmanlı Devleti'nin tamamen ortadan kalkmasını hedeflemiştir. I.Dünya Savaşı sonunda Büyük Devletler Sevr Antlaşması ile bu amaçlarına ulaşmak istemiştir. Çünkü Sevr Antlaşması Anadolu ve Avrupa topraklarında ki Türk varlığını tamamen ortadan kaldırmaktaydı.

Ancak Milli Mücadele sayesinde bu amaçlarına ulaşamamış olan Batı, bu kez Türkiye Cumhuriyeti üzerinden emellerine ulaşmak için uğraş vermektedir. Türkiye üzerinde oynanan oyunların hepsi Sevr'i anımsatmaktadır. Şark Meselesi ve onun gerçekleştirme planı olan Sevr, günümüz itibariyle sona ermiş gözükmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Şark Meselesi, Sevr Antlaşması, Osmanlı Devleti, Gizli Antlaşmalar.

TURKEY TO SEVRES FROM THE EASTERN QUESTION

Abstract

Although the word East Orient Express "Eastern Question" concept refers directly to the Ottoman Empire to Westerners. As of 1815 the Eastern Question emerged The Ottoman Empire was aimed to completely disappear. At the end of World War I. The Treaty of Sevres, with the United States had sought to achieve this goal. Because the Treaty of Sevres that the Turkish presence in Anatolia and the European soil had been completely eliminated.

But failed to achieve this objective through the National Struggle, the Western this time, to achieve their aspirations through the Republic of Turkey has been trying. All of the games played on Turkey is reminiscent of Sevres. The Eastern Question and its implementation plan, which Sevres ended as of today does not appear. .

Key Words: Eastern Question, The Treaty of Sevres, The Ottoman Empire, Secret Treaties.

* Yrd.Doç.Dr., Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, (sayanulusan@gmail.com).

1. Şark Meselesi (Doğu Sorunu)

1.a. Ortaya Çıkışı

Batı, bütün konuları Avrupa merkezli kabul ettiği için Çin, Japonya vb. ülkeleri Uzakdoğu, Avrupa sınırının bittiği coğrafya için Yakındoğu kavramlarını kullanmıştır. Türkler için ise Doğu veya Şark tanımını yapmışlardır¹.

Avrupalılara göre Şark Meselesi'nin başlangıcı Kavimler Göçü'nün sonucunda önce Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması sonrada Doğu Roma İmparatorluğu'nun siyasi varlığına son verilmesine kadar götürülebilir. Çünkü Hun Türkleri kilisenin etkin olduğu Roma İmparatorluğu'nun dengelerini alt üst etmiştir. Bu sebeptedir ki Avrupalılar kendilerine yabancı olan ve bütün işlerini bozan Türklerden nefret etmişlerdir ve Türkleri Avrupa kıtasına ayak bastıkları günden itibaren geldikleri yere geri göndermek çabasına düşmüşlerdir. Bunun doğrultusunda Şark Meselesi bir İslam-Hiristiyan çatışması olmaktan öte bir Türk-Avrupa mücadelesi olmuştur².

Fransız tarihçi Sinyobos, Şark Meselesi'nin en açık başlangıcını XVIII. yüzyıl olarak göstermekte, meseleye ad konulmasının ise XIX. yüzyılda olduğunu söylemektedir. Albert Sorel ise, Türklerin Avrupa'ya ayak bastığı andan itibaren bir Şark Meselesi'nin ortaya çıktığından ve Rusya'nın da bir Avrupa devleti olmasından sonra bu meseleyi kendi çıkarları doğrultusunda halletmek yoluna girdiğinden bahsetmektedir. Borjva'ya göre de, Şark Meselesi'nin tarihi ve coğrafi sınırı daha da genişlemektedir. Borjva, Şark Meselesi'ni Ortaçağ'ın başlangıcından itibaren Hiristiyan olan ve olmayan kavimlerin çarpışması olarak tanımlamaktadır. Edward Deriyo'ya göre de, Şark Meselesi Müslümanlarla Müslüman olmayanların kavgasıdır. Soloviyef ise meselenin düşünülemez kadar eski zamanlardan itibaren Avrupa ile Asya'nın çarpışması olduğunu vurgulamaktadır³. Hemen hemen bütün kaynakların ortak noktası Şark Meselesi'nin Türklerin Asya'dan Avrupa'ya geçmesiyle başladığı görüşünde birleşmektedir. Ayrıca Türklerin buralardan imhasının aynı zamanda İslamiyet'in de Doğu Avrupa'dan ve Batı Asya'dan atılması demek olacaktır⁴.

Şark meselesi;

1- *Hiristiyan Avrupalıların Müslüman doğu milletlerini ekonomik ve siyasi nüfuz ve hükmü altına almak amacından oluşan tarihi meselelerin hepsidir,*

2- *Avrupalıların Osmanlı Devleti'ni bahaneler ortaya koyarak parçalamak, zapt etmek, Osmanlı idaresi altında bulunan farklı milletlerin bağımsızlıklarını sağlamak istemelerinden meydana gelen tarihi meselelerin hepsidir.*

1 Abdulkadir Yuvalı, "Ermeni Milliyetçiliğinin Doğuşunda Şark Meselesi Faktörü", *Hoşgöründen Yol Ayrımına Ermeniler*, Erciyes Üniversitesi-Nevşehir Üniversitesi II. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu, C.1, Erciyes Üniversitesi Yayını, 2009, s.s.101-102.

2 Yuvalı, *agm.*, s.102.

3 Raif Karadağ, *Şark Meselesi*, 3.baskı, Emre yayınları, İstanbul, 2005, s.s.7-9, 11-12, 18.

4 N.M.S., *Harb-i Umumide Türkiye*, İkbâl Matbaası, Trabzon, 1338, s.s.72-73.

Dolayısıyla Şark Meselesi hakkında verilen yukarıdaki iki tanımdan ikincisi, bugün, yarın için eskimiş ve tasfiye edilmiştir. Çünkü Osmanlı Devleti yıkılmıştır. Ancak birinci tanım içine giren Şark Meselesi yaşanan olaylardan ve tarihin seyrinden daha az etkilenmiştir⁵. Yani günümüz itibariyle devam etmektedir.

Bazı görüşlere göre ise Şark Meselesi, Yunanlıların Perslere karşı savaşmalarıyla ortaya çıkmış, Arapların Bizans'a karşı koymalarıyla devam etmiştir. Oysaki XX. yüzyıla kadar gelen Şark Meselesi Haçlı Seferleri'nin Müslümanlara özellikle de Türklere karşı olmasıyla devam etmiştir. Bu da Türklerin Anadolu'ya gelmeleriyle başlamıştır⁶.

Rusya için ise Şark meselesi; "İstanbul ve Çanakkale Boğazları hangi hüküm ve nüfuza tabi bulunuyorlar? Bunların tasarrufedeni kimdir?" olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, Divan-ı Hümayun Tercümanı Aleksandr Mavrocordato, Karadeniz'in Osmanlılar için "bikr-i pâk-dâmen (eteğine el değmemiş kızlık)" adıyla anıldığından bahsetmektedir. Karadeniz Rusya içinde *bikr-i pâk-dâmen*'dir⁷. Dolayısıyla Rusya için şark meselesi Karadeniz ve Boğazlar üzerinde hâkimiyet kurmak olmuştur. Bunun için de Hıristiyanları kullanmak yolunu seçmiştir. Rusya'nın siyasi, ekonomik ve stratejik planları hep Boğazlar yani Osmanlı Devleti üzerinde olmuştur⁸. Osmanlı Devleti üzerinden sıcak denizlere inmek her zaman Rusya'nın geleneksel politikası olmuştur. Yani Rusya için Şark Meselesi, Boğazlar= Osmanlı Devleti'dir.

Bu doğrultuda Rusya I.Dünya Savaşı'nda bu isteğine ulaşmak üzereydi. Çünkü 29 Ekim tarihinde Goeben, Breslau ve diğer Türk zırhlılarının Karadeniz'e açılarak Rus limanlarını bombardıman etmesiyle Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Böylece artık Osmanlı Devleti'nin durumu açıklığa kavuşmuş olmaktaydı. İngiltere Kralı V.George Rus Büyükelçisi Benckendorff ile görüşürken "İstanbul artık sizin olmalı" demekteydi. İngiliz Hariciyesi'nin Petrograd'a gönderdiği notada ise; "Osmanlı Hükümetinin hareketiyle Orta-Doğu sorunu tamamen çözümlenmiş olacaktır. Türk Boğazları ve İstanbul Rusların da kabul ettiği bir şekilde sonuçlandırılacaktır" demektedir⁹. Almanya'da Goeben, Breslau gemilerinin bu hareketiyle kendi açısından zafer kazanmış idi¹⁰.

İstanbul 1453 tarihinde Türkler tarafından feth edilince Rus Ortodoks Kilisesi Rum Patrikhanesi'nden ayrılarak bağımsız olmuş ve Rus Çarı da kilisenin başına geçmiştir. Bu durum hem Rus Çarı'nı güçlendirmiş hem de İstanbul'u Türklerden kurtarma politikasını da benimsetmiştir ve Rusya'nın gelecekte ortaya çıkacak güneye doğru gelişme politikasının da başlangıç noktası olmuştur. II. Katerina'nın

5 Karadağ, *a.g.e.*, s.s.18-19.

6 Kemal Melek, *Doğu Sorunu ve Milli Mücadelenin Dış Politikası*, Der yayınları, İstanbul, 1985, s.39.

7 Sergey Goryanof, *Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi*, (haz.: Ali Ahmetbeyoğlu-İshak Keskin), Ötügen, İstanbul, 2006, s.s.26-28; 47.

8 Alan Bodger, "Russia and the End of the Otoman Empire", *The Great Powers and the End of the Otoman Empire*, (ed.: Marian Kent), George Allen-Unwin Ltd., London, 1984, s.s.76-77.

9 Melek, *a.g.e.*, s.26; N.M.S., *a.g.e.*, s.86; Ulrich Trumpener, "Germany and the End of the Otoman Empire", *The Great Powers and the End of the Otoman Empire*, (ed.: Marian Kent), George Allen-Unwin Ltd., London, 1984, s.127.

The Country Life Press, Garden City.

10 Henry Morgenthau, *Ambassador Morgenthau's Story*, The Country Life Press, Garden City, New York, 1918, s.98.

Kırım'ı 1774'de Türklerden alması bu politikanın ilk kademesi olmuştur. Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya, Osmanlı Devleti'ndeki Ortodoksların hamiliğini resmen üstlenmiştir. Ardından Kafkasların ilhaki tamamlanmış ve Balkanların hürriyetlerine kavuşması önemli bir politika olarak ortaya çıkmıştır¹¹.

1815 yılında Viyana Kongresi'nde *Şark Meselesi/Doğu Sorunu* ilk defa olarak gündeme getirilmiştir. Kongre aslında Napolyon Bonapart'ın altüst ettiği Avrupa siyasi haritasını düzenlemek için toplanmıştır. Ancak konu dönüp dolaşıp Osmanlı Devleti üzerinde yoğunlaşmış ve Şark Meselesi resmen ortaya çıkmıştır. Şark Meselesi XIX. yüzyıl boyunca devam etmiş, Osmanlı Devleti'nin tarihe gömülmesiyle de ortadan kalkmıştır¹²(?). Düvel-i Muazzama denilen Rusya, Avusturya, İngiltere, Fransa ve Prusya Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşabilmek için yapay bir Şark Meselesi oluşturmuşlardır. Bu devletlere daha sonra 1871'den itibaren Almanya'da katılmıştır¹³. Özellikle İngiltere ve Rusya Şark Meselesi'nde öncü ve etkili iki devlet olmuştur¹⁴. İtalya ise siyasi birliğini tamamladıktan sonra ancak 1911 Trablusgarp Savaşı ile Osmanlı Devleti üzerindeki paylaşımlara katılabilmektedir. Hatta İtalya Genelkurmay Başkanı General Alberto Pollio Şark Meselesi'nin yüzyıllar boyu sürdüğünü ifade etmektedir¹⁵. İtalyan Generalin söylediği gibi uzun süren Şark Meselesi'ne son dönemlerinde İtalya'da katılmıştır.

Viyana'daki İngiliz baş temsilcisi Lord Castlereagh, 1815 yılı başında kongre sonunda ortaya çıkan ve Avrupa'daki statüyü garanti altına alan genel antlaşma içerisinde Osmanlı Devleti'ne de yer verilmesini önermiştir¹⁶. Nitekim Rus diplomat Gorchakov için Şark Meselesi, Avrupa siyasetinin ayrılmaz bir parçası ve uluslararası tartışmalar, konferanslarda ele alınması ve belirlenmesi gereken önemli bir konuydu¹⁷. 1876 yılının aralık ayında İstanbul'un koşullarının tespit etmek için İstanbul'a gönderilen Albay Home, İngiltere'nin yıkılmakta olan Osmanlı Devleti'ni ayakta tutmak için uğraşmamasını, Devleti parçalayıp İngiltere'nin kendi payına düşeni almasının vaktinin geldiğini yazmaktadır¹⁸.

Nitekim İngiltere Kıbrıs'ı aldıktan sonra Mısır'ı da işgal etmiştir. Mısır'dan Hindistan'a kadar olan bölgeleri, Suriye'nin bir kısmını, Arabistan ile Irak'ı nüfuzu altına almaya çalışmıştır. Özellikle de Irak'ta gözü olduğu apaçık ortada idi. Fransa ise Cezayir'den sonra Tunus'a el koymuştur ve Suriye üzerinde de hak iddia etmeye başlamıştır. Avusturya'da Bosna-Hersek'i işgal etmiştir. Almanya ise başlangıçta Osmanlı mülküne dokunmamıştır. Bismark'a göre Türkler '*Şarkın yegâne temsilcileri*'

11 Melek, *a.g.e.*, s.15; N.M.S, *a.g.e.*, s. 71; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.V, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, 5. baskı, s.205.

12 Karal, *a.g.e.*, s.s.203-204.

13 Barış Özdal, "Doğu Sorunu Kapsamında Almanya'nın Ermenilere Yönelik İzlediği Politikalar-Tessa Hofmann'ın İddialarının Analizi ve Kritiği-", *Hoşgörülen Yol Ayrımına Ermeniler*, Erciyes Üniversitesi-Neveşehir Üniversitesi XII. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu, Erciyes Üniversitesi Yayını, 2009, C.1, s.298.

14 Feroz Ahmad, "The Late Otoman Empire", *The Great Powers and the End of the Otoman Empire*, (ed.: Marian Kent), George Allen-Unwin Ltd., London, 1984, s.5.

15 R.F.B. Bosworth, "Italy and the End of the Otoman Empire", *The Great Powers and the End of the Otoman Empire*, (ed.: Marian Kent), George Allen-Unwin Ltd., London, 1984, s.s.57; 62.

16 Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu 1774-1923, Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, 2.baskı, (çev.: İdil eser), s.65.

17 Anderson, *a.g.e.*, s.198.

18 *A.g.e.*, s.s.222-223.

idi ve İmparator Wilhelm' de bütün Müslümanlar içinde Türklere dost görünmüştür. Almanlar başlangıçta Osmanlı ülkesinde ekonomik üstünlüğü yeterli görmüşlerdir. Bunda bu dönemlerde II. Abdülhamid'in uyguladığı politika da etkili olmuştur¹⁹.

Nitekim 1913-1916 yılları arasında Amerika'nın İstanbul Büyükelçisi olan Henry Morgenthau, bu dönem içerisinde Almanya'nın Türkiye üzerinde çok etkili olduğunu söylemektedir. Özellikle de Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi olan Baron Von Wangenheim'in bunda çok etkili olduğunu da gözlemlediğini ifade etmektedir. Morgenthau, Wangenheim'in, dünyada sadece üç büyük ülkenin olduğunu, bunların da Almanya, İngiltere ve ABD olduğunu, hatta bu üç devletin birlikte hareket ettikleri takdirde dünyada çok önemli rol oynayacaklarını tekrar tekrar kendisine söylediğini ifade etmektedir. Amerikan Büyükelçisi, Alman Büyükelçisi'nin Türkiye'de İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı büyük bir Alman propagandasını başlattığından bahsetmektedir. Böylece Alman sempatanlığını arttırmak istemektedir. Bunun için de özellikle Türk basınının hızlı bir şekilde Alman kontrolü altına girdiğini vurgulamaktadır²⁰.

Henry Morgenthau, bu dönemlerde Almanya'nın Türkler üzerindeki etkisinden oldukça ayrıntılı olarak bahsetmekte ve bundan duyduğu rahatsızlığı da hissettirmektedir. Morgenthau, ABD'nin Osmanlı Devleti üzerindeki niyet ve görüşlerini de resmi bir ağızdan ortaya koymaktadır. Buna göre ABD, Almanya'nın Türkiye ile olan yakın ilişkisinden rahatsızdır. Ayrıca Ermeniler konusunda da Türkleri suçlamaktadır. Şark Meselesi'nin bir uzantısı olan Ermeni Meselesi bilindiği üzere 1878 Berlin Antlaşması ile resmi bir nitelik kazanmıştır. ABD, 1915 tarihi ile birlikte Ermenilerin tam bir hamiliğini üstlenmiş görünmektedir. Dolayısıyla ABD, Türkiye aleyhine Ermenileri savunması ile Şark Meselesi'ni bu dönemde gerçekleştirmeye destek vermiş olmaktadır.

1878 tarihli Berlin Antlaşması'nın 63. maddesi Ermeniler ile ilgilidir ve bu madde Ermenilere ayrıcalıkların resmen verilmesi yolunda atılan adım olmuştur²¹. Bu konu ile ilgili olarak Feroz Ahmad, II. Abdülhamid'in eğer Şark Meselesi'nde Almanya ile olan ilişkilerde bu dönemde daha etkili olabilseydi Berlin'de Osmanlı Devleti'ni daha iyi savunabileceğini ve koruyabileceğini düşünmektedir²².

Nitekim ABD Büyükelçisi Morgenthau, "The Murder of a Nation" diyerek 1915 tehcir hadisesini tam anlamıyla çok abartılı ve taraflı olarak anlatmaktadır. Doğu Anadolu'yu Ermenistan olarak göstermektedir²³.

Almanya'nın bu konudaki tavrını ise Büyükelçi Wangenheim'in açıklamalarından vermektedir. Morgenthau'ya göre Wangenheim'in Ermenilere karşı antipatisi vardır. Ayrıca Ermeniler bu savaşta Türklere karşı olan düşmanlıklarını göstermişlerdir ve şöyle demektedir; "I will help the Zionists, but I shall do nothing whatever for he Armenians" . Yine Türk askeri yetkilileri ile Alman Elçiliği arasındaki iletişimi sağlayan Humann'ın da tehcir olayları ile ilgili olarak

19 Süleyman Kani İrtəm, *Şark Meselesi, Osmanlı'nın Sömürgeleşme Tarihi*, (haz.: Osman Selim Kocahanoğlu), Temel yayımları, İstanbul, 1999, s.s.73-74; Trumpener, a.g.e., s.112.

20 Morgenthau, a.g.e., s. 90; 100-101.

21 N.M.S., a.g.e., s.146.

22 Ahmad, a.g.e., s.12.

23 Morgenthau, a.g.e., s.s.301-325.

Türkleri suçlu görmemektedir. Yine Morgenthau oğlunun, Liman von Sanders'i ziyareti sırasında generalin oğluna, babasının büyük bir yanlış yaptığını, Türklerin Ermenilere yaptığı şey hakkında gerçekleri bilmediğini söylediğini ifade etmektedir²⁴. Dolayısıyla ABD sonradan dahil olduğu I.Dünya Savaşı ile birlikte Ermeniler aracılığıyla ortaya çıkmasında etkisi olmamakla birlikte Şark Meselesi'ne bu dönemler itibarıyla katılmış bulunmaktadır. Şark Meselesi'ne daha sonraları dahil olan Almanya ise, bu dönemde Osmanlı Devleti ile ilişkilerini yakın tutmak istemiş ve tehcir konusunda Türklerin yanında bir tavır göstermiştir. Almanya daha sonraları "sözde soykırım" olarak Türkiye'nin karşısına çıkarılan bu hadiseye ise ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra dahil olmaya başlamıştır.

Şark Meselesi'nin birinci döneminde (1071-1683) Avrupa savunmada Türkler taarruzdadır. Bu dönem içerisinde Avrupa Türkleri Anadolu'ya sokmak için Haçlı seferlerini başlatmış ancak başarılı olamamıştır. İkinci dönemde ise Avrupa bu kez Türklerin Rumeli'ye yani Avrupa'ya girişini engellemek istemiş ancak bunda da başarılı olamamıştır. 1683 Viyana bozgunundan sonra ise Türkler savunmada Avrupa taarruzdadır. Bu dönemde Avrupa, Balkanlardaki Hıristiyan nüfusun ya bağımsızlıklarını kazanması ya da haklar elde etmesi için uğraşmıştır. Bunda da başarılı olmuştur. Bu dönemde Avrupa Türkleri Avrupa'dan atmak ve İstanbul'u geri almak amacıyla olmuştur. Şark Meselesi'nin son safhası da Türkleri geldikleri topraklara geri göndermek yani Anadolu'dan çıkarmak olmuştur²⁵. Bu amaçlarını da Sevr ile gerçekleştirmek istemişlerdir. Sevr'in hayata geçirilmesi demek "bir kelime ile Türklerin mahvı demektir"²⁶.

Milli Mücadele dönemi Alman basınında Türkiye hakkında yazılan bütün konular 'Doğu Sorunu' meselesi olarak ele alınmıştır. Bu yazılardan İngiltere ve Fransa başta olmak üzere diğer devletlerin Türkiye üzerindeki bütün konuları bu çerçevede değerlendirdiği kanaati oluşmaktadır²⁷.

1808-1858 yılları arasında çeşitli aralıklarla Osmanlı Devleti'nde İngiltere'nin Büyükelçisi olarak görev yapan Stratford de Redcliffe bu zaman zarfında Times'a mektuplar, makaleler göndermiştir. Bunlardan 1874 tarihli olanında Şark Meselesi'ni, daha çok acil nedenlerle belki de tehlikeli olarak ağırlaştırılmış, kesinlikle çok maliyetli ve güçlü bir ön hazırlığı yapılmadan sunulan bir muhtıra olarak tanımlamaktadır. 1875 tarihli mektubunda ise, Şark Meselesi'ni volkana benzetmektedir. O'nun da bir volkan gibi dinlenme aralıkları vardır. Zaman zaman patlar, zaman zaman dinlenir. Ancak bu aralarda salgınlarla karşılaşır. Bunlarda yıkıcı ve belirsizdir. 1880 tarihli mektubunda da Şark Meselesi'nin herkes tarafından bir sorun olarak kabul edildiğinden bahsetmektedir. Özellikle de son dört-beş yıl esnasında Avrupa'da bu mesele oldukça büyük sorun olmuştur. 18 Temmuz 1877 tarihli bir makalesinde ise Şark Meselesi'ni çok zorlu, tehlikeli aynı zamanda çok önemli etkilere sahip ve şiddetli tutkular yüzünden de oldukça heyecan verici ancak bir o kadar da yıkıcı

24 Morgenthau, *a.g.e.*, s.370;374-375; 377-378.

25 Yuvalı, *a.g.e.*, s. 104.

26 N.M.S., *a.g.e.*, s.23.

27 Ramazan Çalık, *Alman Basınında Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Paşa (1919-1923)*, Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 2004, s.68,79,85,117,126,134,186-187,190-191,199,223,225,230-233,247.

faaliyetleri olan bir süreç olarak nitelemektedir²⁸. İngiliz diplomat Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasını Şark Meselesi'nin bir parçası olarak görmektedir. Yine Times'a yazdığı mektuplarında ve makalelerinde Şark Meselesi'nde başı çekenlerin İngiltere, Fransa, Rusya ve Avusturya olduğundan bahsetmektedir. Bu dönemde Redcliffe'in kaleminden Almanya ve İtalya isimleri geçmemektedir. Buradan da bu meseleye bu iki devletin sonradan dahil olduğu anlaşılmaktadır.

Yine gerek ABD Büyükelçisi Morgenthau gerekse İngiliz Büyükelçisi Stratford de Redcliffe'in Osmanlı Devleti için daha çok Türkiye, Türk İmparatorluğu gibi ifadeler kullandıkları görülmektedir.

1.b. Misyonerlik Faaliyetleri

Türklerin İslamiyet'e girmesinden önce Rumeli ve Anadolu'da Hıristiyanlığı kabul etmiş pek çok Türk bulunmaktaydı. Hatta bu Türkler Müslüman Türklere karşı bazen Hıristiyan ordularında savaşmaktaydılar. Bu sebeptendir ki Papa II. Pi, Doğu Roma'yı feth eden Fatih Sultan Mehmed'i bir mektupla Hıristiyanlığa davet etme fikrini ortaya atmıştır. Çünkü Hıristiyan olan Türkler ile Hıristiyanlık çok büyük güç kazanacak ve Türklerin de Avrupa'ya gelip Hıristiyanlığı kabul eden kavimlerden farkı kalmayacaktır. İslamiyet'in bu cesur muhafızları ortadan kalkınca Hıristiyanlık Türkler sayesinde büyük başarı kazanacak ve bütün Asya'ya yayılabilecektir²⁹.

"Şark Meselesi'nin" mülki, siyasi ve ekonomik cepheleri arasında en göze çarpanı Avrupalıların manastır, hastane, okul gibi kurdukları müesseseler aracılığıyla yaptıkları propagandalardır. Özellikle de Müslümanlar Hıristiyanlığı kabul ettirmenin zorluğunu anladıktan sonra kurdukları okullar aracılığıyla bu amaçlarını Müslüman çocuklarına Fransız, İngiliz, Amerikan, Alman muhipliği aşılıyarak ulaşmak için çalışmışlardır. Bu çocuklar Hıristiyan olmasalar bile bu kültürde yetişmeleri Batı için çok büyük bir gelişme idi. Batı Türk çocukları üzerinde bu çalışmaları yaparken azınlıklardan da en çok önem verdikleri Ermeniler olmuştur. Ermenileri kendi taraflarına çekmek için İngiltere, Amerika, Fransa, Avusturya ve Rusya arasında müthiş bir rekabet yaşanmıştır³⁰.

Emperyalist devletler Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hıristiyan azınlıklardan birer 'millet' oluşturmak istediklerinden bu amaçları için açtıkları okullarda özellikle Ermeni ağırlıklı olan bir öğrenci yapısı oluşturmuşlardır. Bu okullar başta ABD olmak üzere Fransa, İngiltere, İtalya ve Avusturya öncülüğünde açılmıştır. Bu okulların ortak amacı olarak Merzifon Anadolu Koleji'nin direktörü Amerikalı George W. White'in açıklamaları güzel bir örnektir;

" Hıristiyanlığın en büyük rakibi Müslümanlıktır, Müslümanlarında en kuvvetlisi Türkiye'dir. Bu hükümeti ve memleketi devirmek için Ermeni ve Rum dostlarımız tarafından o kadar kan feda edildi ki, bunlardan birçoğu İslamlara karşı mücadelede şehit oldular. Unutmayalım ki, kutsal hizmetimizin, sonuna kadar daha pek çok böyle şehit kanı

28 Stratford de Redcliffe, *The Eastern Question*, John Murray, Albemarle Street, London, 1881, s.s.5-6; 49; 129.

29 İrtəm, *a.g.e.*, s.236.

30 *A.g.e.*, s.252,260,276-277.

akıtılacaktır. Bizim görevimiz bu fırsatı kaçırmamak ve gereğine uygun hareket etmektir”³¹.

Günümüz itibarıyla ise bu konu Papa II. John Paul’un 1999 yılında yaptığı bir açıklamada gizlidir;

“Birinci bin yılda Avrupa Hıristiyanlaştırıldı. İkinci bin yılda Amerika ve Afrika, üçüncü bin yılda ise Asya’yı Hıristiyanlaştıralım. Asya’yı Hıristiyanlaştırmanın yolu Türkiye’den geçmektedir”³².

1.c. Batı’nın Osmanlı Devleti’ni Ehlileştirme ve Medenileştirme Siyaseti (BOP)

XIX. yüzyılda Batılı devletlerin nazarında şark, istesin ya da istemesin temdin edilmesi gereken yani medenileştirilmesi, ehlileştirilmesi gereken bir saha olmuştur. Batı bu siyaseti daima sömürge ile beraber paralel götürmüştür³³. XX. yüzyılda devam eden bu siyaset Osmanlı Devleti’nin yıkılmasına kadar sürmüştür. XXI. Yüzyılda ise bu siyaset kendisini Büyük Ortadoğu Projesi olarak göstermektedir.

Burada Sevr Antlaşması, BOP’nin de temeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Sevr ile Türkiye askeri açıdan tamamen yetersiz bir duruma sokulmak istenmiştir. Diğer taraftan ise Sevr, Anadolu toprakları küçük topraklar üzerinde kurulmuş birden fazla devleti öngörmüştür³⁴. BOP kapsamında öngörülen siyasetin sonunda da Ortadoğu olarak adlandırılan bölgenin küçük ve zayıf devletçiklere bölünmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla Sevr’in BOP’a fikir verdiği çok açık olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Sevr’i Hazırlayan Sebepler

2.a. Paris Barış Konferansı ve Osmanlı Devleti

30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi’ni Osmanlı Devleti ile imzalayan müttefikler Almanya, Avusturya, Bulgaristan ve Macaristan ile de çeşitli antlaşmalar imzalayarak I.Dünya Savaşı’na son vermişlerdir³⁵.

ABD Başkanı Woodrow Wilson, I.Dünya Savaşı sonunda toplanan Paris Konferansı’nda Türkiye hakkında ‘savaş sonunda Türkiye’nin haritadan silineceğini’ iddia etmiştir. Clemenceau, ‘Türklerin uygarlık dışı bir toplum olduğunu’, Lord Curzon, ‘Türklerin bir veba çibani olduğunu’, ABD Dış İlişkiler Bakanı Cabot Lodge ise, ‘Türkiye’nin uygarlığın başına bela olduğunu’ iddia etmektedirler. Müttefikler bu doğrultuda ‘Türkiye Avrupa’dan çıkarılmalı, Ermenistan kurulmalı, Araplar Osmanlı’dan kurtarılmalıdır’ ortak düşüncesinde buluşuyorlardı. Ancak parçalanacak olan toprakların paylaşımı konusunda karar vermekte zorlanıyorlardı³⁶.

İlk olarak Sevr’in temeli 18 Ocak 1919’da toplanan Paris Barış Konferansı’nda atılmıştır. Paris şehri bu tarihte dünyanın her yerinden gelen delegelerle doluydu.

31 Enver Emre Öcal, *Kazım Karabekir’in Eserlerinde Doğu Sorunu*, ilgi kültür sanat yayıncılık, İstanbul, 2010, s.s.41-42.

32 Turgut Özbay, *Lozan’dan Sevr’e Türkiye*, Anı yayıncılık, Ankara, 2005, 2.baskı, s.173.

33 İrttem, a.g.e., s.249.

34 M.Çevik Sezer, *Avrupa’nın Sonu Sevr*, GİP yayınları, Ankara, 2009, s.s.209-210.

35 Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih (1789-1960)*, Ankara, 1975, s.s.461-464.

36 Murat Çulcu, *Zito Venizelos!... Sevr’den İzmir’e*, E yayınları, İstanbul, 2009, s.26.

Bunların içinde en çok faaliyet gösteren Yunanlılar, Ermeniler, Suriyeliler ve Zion-istler olmuştur. Konferans ilk olarak Almanya meselesi ile uğraşmış, daha sonra da Wilson'un isteği üzerine bir aylık çalışma süresini de Milletler Cemiyeti'nin kurulması için ayırmıştır. 28 Haziran 1919 tarihinde Alman meselesi çözülünce müttefikler Avusturya, Macaristan, Bulgaristan ile de savaşı bitiren antlaşmaları da imzalamış ve artık 'doğu meselesi' yani Türkiye ile ilgilenmeye başlamıştır. Bu ilginin gecikmesinin ilk sebebi Almanya, ikincisi Osmanlı Devleti'nin parçalanmasının zorluğu, üçüncüsü de 'Hasta Adam'ın mal varlığının paylaşılmasında ortaya çıkacak olan anlaşmazlıklar idi. Bu sebeplerden dolayıdır ki müttefikler Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasını geciktirmişlerdir³⁷.

Bu paylaşma meselesi sadece Anadolu, Boğazlar ve Trakya olarak değil, Osmanlı Devleti'nin savaştan önceki topraklarını da kapsamaktaydı. Bu sebeple Irak'ı İngiltere, Suriye'yi Fransa idaresi altına sokan 1916 Sykes-Picot Antlaşması³⁸, 1915 Londra Antlaşması'yla Antalya'yı ve 1917 St. Jean de Maurienne Antlaşması'yla İzmir'e kadar Güney Batı Anadolu'yu İtalyan yönetimine bırakan antlaşmaların uygulanması konusunda sıkıntılar ortaya çıkmaktaydı. Bunların yanında 1915 tarihli İstanbul Antlaşması ile Boğazları Çarlık Rusya'sına bırakan uygulamanın Rusya'nın savaştan çekilmesi sonucunda nasıl bir değişikliğe uğrayacağı da zorlu konular arasında yer almaktaydı³⁹.

Ateşli bir Siyonist olan Mark Sykes'in⁴⁰ imza koyduğu Sykes-Picot Antlaşması, Sevr için başlangıç kabul edilmektedir. Çünkü Sykes, Çanakkale deniz savaşı yenilgisinden sonra 1 Nisan 1915 tarihinde İngiltere meclis üyesi ve Osmanlı sempatzmanı Herbert'e gönderdiği mektupta şunları yazmaktadır;

"Türkiye diye bir şey artık var olmamalı. İzmir Yunanlıları olacaktır. Adana İtalyan, Güney Toroslar ve Kuzey Suriye Fransız, Filistin ve Mezopotamya (Irak) İngiliz, geri kalan İstanbul'da dahil Ruslara verilecektir. Ayasofya'da ve Ömer Camii'nde Latin ilahileri okuyacağım. Bunu bütün kahraman uluslar şerefine Galce, Lehçe, Keltçe ve Ermenice okuyacağız" demektedir. Sykes'in bu düşünceleri İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya arasında I.Dünya Savaşı sırasında yapılan Sykes-Picot Antlaşması ile gerçekleşmiştir. Sevr görüşmelerinde bu antlaşma temel olarak alınmıştır⁴¹.

Osmanlı Devleti sorununu yani Şark Meselesi'ni çözmek üzere Lloyd George ve Clemenceau 11 Aralık 1919'da bir araya gelmişlerdir. Fransız Dışişleri bakanlık genel sekreteri Berthelot 25 maddelik bir taslak hazırlamıştır. Bu taslak 433 maddelik Sevr Antlaşması'nın ilk müsveddelerini oluşturacaktır. Adı geçen taslağı görüşmek üzere Lord Curzon ile Berthelot 21 Aralık'ta bir araya gelmişlerdir. Bu görüşmede Berthelot'un İngiltere'den öğrenmek istediği konu, İngiltere'nin Babil'i İstanbul'dan çıkartmakta kararlı olup olmadığı olmuştur. Curzon'un Berthelot'a

37 Melek, *a.g.e.*, s.81; Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoymu (1919-1922)*, TTK., Ankara, 1988, s.s.105-106.

38 Marian Kent, "Great Britain and the End of the Otoman Empire", *The Great Powers and the End of the Otoman Empire*, (ed.: Marian Kent), George Allen-Unwin Ltd., London, 1984, s.187; 191.

39 Yuluğ Tekin Kurat, "Türkiye Topraklarının Paylaşılması Hazırlıkları-Sevr", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, y.y.y., X/58, s.8.

40 Kent, *a.g.m.*, s. 175.

41 Teoman Alpaslan, *Sevr ve Lozan'ın Ortak Hükümleri, Musul ve Kerkük Elden Nasıl Çıktı?*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2008, s.43; 50-51.

verdiği cevap pek tatminkâr olmamıştır. Üstelik Türkiye'nin yeni başkenti hakkında bile aralarında anlaşamamaktaydılar. Berthelot Konya'yı salık verirken, Curzon ise Bursa üzerinde durmuştur⁴².

23 Aralık toplantısının konusu ise *sözde* Kürdistan olmuştur. Berthelot'un teklifi Kürdistan diye adlandırdıkları bu bölgenin İngiltere ve Fransa arasında paylaşılması olmuştur. Yani bir kısmı Irak'ta İngiliz mandası altına girecek, diğer kısmı da Fransız-İngiliz gözetiminde aşiret federasyonlarından oluşacaktı. İngiltere'nin Musul civarına Fransa'nın yaklaşmasına asla razı olmayacağı için Curzon Fransız temsilcisinin bu teklifine karşı çıkmıştır. Berthelot ise bu bölgede birbirinden bağımsız hareket eden aşiretlerin başka bir şekilde örgütlenemeyeceği görüşünde ısrar ederek, bölge de başka bir çözümüm mümkün olmadığını ifade etmiştir. Buna karşılık Curzon ise, güney hariç (Irak bölgesi) kuzeyde hiçbir şekilde İngiliz-Fransız mandasının düşünülmemeyeceğini, Kürt bölgelerinde sembolik bile olsa Türk egemenliğine asla müsaade edilmeyeceğini, Kürdistan meselesinin de Ermenistan meselesi çözümlenmeden halledilmeyeceğini, ayrıca da Kürtlere tek bir devlet mi yoksa küçük devletler mi istediklerinin sorulması gerektiği şeklinde görüşlerini belirtmiştir. Bu toplantı da Fransızların İngiliz koşullarını değerlendireceklerini söylemeleri üzerine *sözde* Kürdistan konusu şimdilik kapanmıştır⁴³.

Ele alınan diğer önemli konulardan biri de İzmir'in Yunanlılara verilmesi olmuştur. İstanbul'un Türklerden alınması düşüncesinden vazgeçilince İzmir'in Yunanlılara verilmesi daha kolay olacaktı. Nitekim 24 Şubat kararları olarak İzmir hakkında varılan sonuca göre, İzmir'de Türk varlığı sembolik olacaktı, yönetim Yunanistan'a ait olacaktı, Yunan garnizonları bölgede kurulacaktı, Rumlardan ve Türklerden oluşan bölgesel bir parlamento kurulacaktı ve bu parlamento iki yıl sonra enosis için Milletler Cemiyeti'ne başvuracaktı. Hatta gerekli görülürse, bölgede bir plebisit yapılacaktı. Bu 24 Şubat kararları daha sonra Sevr Antlaşması'nın maddeleri olarak da kaleme alınmıştır⁴⁴.

Bütün bu görüşmeler devam ederken müttefiklerin Türkleri özellikle de Mustafa Kemal Paşa'yı göz ardı etmemeleri gerekiyordu. İstanbul'un işgalinden ve son Osmanlı Meclisi'nin dağılmasından önce İngilizler ve Sultan, Milli Müdafaa Teşkilatı'nı ve Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul Hükümeti'ne bağlamak istemişlerdir. Bu hareketin amacı, İtilaf devletlerinin milli hareketin İstanbul'a bağlanmasını sağlamak, daha sonra Sultan ile bir anlaşma yaparak bu anlaşmayı mecliste onaylatmak ve milli hareketi de bu anlaşmaya uymaya mecbur bırakmak idi. Bu amaçla Ali Rıza Paşa kabinesi Salih Paşa'yı Paris'e gönderilecek temsilcilerin seçimi için Mustafa Kemal Paşa ile görüşmeye göndermiştir. Bu dönemde henüz İstanbul ile ilişkilerini tam olarak kesmek istemeyen Mustafa Kemal Paşa, Salih Paşa'ya Paris'e temsilci gönderilmemesini teklif etmiştir. Salih Paşa'nın da bu öneriyi kabul etmesi üzerine İngilizler bu gelişmeden memnun olmamışlar ve hemen kendi çıkarlarına hizmet edecek olan Damat Ferit Paşa'yı sadarete getirmişlerdir. Bunun üzerine İtilaf devletleri Osmanlı Devleti'ni Paris'teki sulh konferansına 22 Nisan 1920'de davet etmişlerdir⁴⁵.

42 Yuluğ Tekin Kurat, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1986, s.s.71-80.

43 Kurat, *a.g.m.*, X/58, s.12.

44 *A.g.m.*, X/58, s.15-16.

45 *Tarih IV*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931, s.62.

Bir gün sonra ise TBMM. açılacaktır. Mayıs ayında ise Ferit Paşa kabinesi Mustafa Kemal Paşa'nın idam hükmünü vererek, aynı zamanda Aznavur gibi çeteleri destekleyerek Hilafet Orduları adını verdiği bir kuvvet kurmaya da çalışmıştır.

Konferansa katılan sadrazam Damad Ferit Paşa, Osmanlı Devleti'nin savaşa girme sorumluluğunu İttihad ve Terakki'ye yükleyerek Osmanlı Devleti'nin suçsuz olduğunu ifade ederek devletin sınırlarının savaştan önceki haliyle muhafaza edilmesini istemesi tabii ki müttefiklerde hiçbir etki yapmamıştır. Üstelik müttefik liderleri Almanya meselesi çözümlenmeden Türkiye ile uğraşamayacaklarının bildiklerinden Türk heyetinden bir an önce kurtulmak istiyorlardı. Bunun yanında Türk heyeti Paris'te iken diğer Müslüman ülke gözlemcileri ile işbirliği içine bile girebilirlerdi. Sonuçta Versailles Antlaşması imzalanırken Damad Ferit Paşa'ya Osmanlı Devleti'nin tümüyle korunması hakkındaki isteklerinin kabul edilmediği ve konferansın bu sırada Türkiye sorununa eğilemeyeceği bildirilmişti. Ayrıca bu ortam içinde Türk heyetinin yurda dönmesinin daha iyi olacağı özellikle belirtilmiştir⁴⁶.

2.b. Londra, San Remo Konferansları ve Osmanlı Devleti

Osmanlı Devleti üzerinde yapılan planlar Paris'ten sonra Londra ve San Remo'da toplanan konferanslarda da devam etmiştir.

12 Şubat 1920 tarihinde Fransız-İngiliz görüşmeleri II. Londra Konferansı adıyla yeniden başlamıştır. Londra Konferansı, İstanbul, Boğazlar, kapitülasyonlar ve mali denetim konularında çalışmalarını tamamlayarak bir karara varmıştır⁴⁷.

Londra Konferansı'nda İngiliz Başbakanı Lloyd George düşüncelerini şöyle açıklamaktadır;

"Türkler bir insanlık kanseri, yönettikleri toprakların etine işlemiş bir yaradır. Bu belayı ve potansiyel dert kaynağını Avrupa'dan def etmek gibi büyük bir fırsatı şu anda gerçekten de kaçırıyor olabiliriz" demekte ve asla taviz verilmemesi düşüncesinde olmuştur⁴⁸.

San Remo'da ise *sözde* Kürdistan ve Ermenistan üzerinde durulmuştur. 18 Nisan 1920 tarihinde toplanan bu konferans⁴⁹ çalışmalarına hemen 19 Nisan'da Kürt meselesini incelemekle başlamıştır. Netice de bu konferansta İngiltere ve Fransa'nın *sözde* Kürdistan taslağına göre; 'sınırları Ermenistan'ın güneyinden Fırat'ın doğusundan geçecek özerk bir Kürdistan kurulacaktır, Babiâli barış anlaşması yürürlüğe girdikten en geç altı ay sonra oluşacak bu ülkenin statüsünü öncelikle kabul edecektir; antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten bir yıl geçtikten sonra saptanacak bu bölge içindeki Kürtler, Milletler Cemiyeti'ne başvurup Osmanlı yönetiminden çıkmak istediğinde bulunurlar ve onların bağımsız olma yeteneğine kavuştukları kanaatine varılırsa, Babiâli bu karara kayıtsız şartsız uyacaktır'. Curzon, böylece kurulması düşünülen Kürdistan'ı geçici olarak Türk yönetimine bırakmıştır. Ancak

46 Kurat, *a.g.m.*, X/58, s.s.8-9.

47 Melek, *a.g.e.*, s.s.87-88.

48 Alpaslan, *a.g.e.*, s.67.

49 Kent, *a.g.m.*, s.187; 190.

müttefiklere göre Ermenistan kurulmadan Kürdistan'ın da kurulması imkânsızdı⁵⁰. Ermenistan konusunda ise ABD'yi öne sürmüşlerdir. Bu konuda ABD'nin resmi kararı beklenmiştir. Böylece Kürdistan meselesi de uygulama açısından askıya alınmıştır.

San Remo Konferansı, Irak ve Suriye meselelerinin belli olması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca Londra, Paris ve Roma arasında 1919'dan itibaren süren anlaşmazlığı da ortadan kaldırmıştır⁵¹.

2.c. Mustafa Kemal Paşa Faktörü

22 Nisan 1920 tarihinde müttefiklerin Osmanlı Devleti'ni Paris'e davet ettiklerinden bir gün sonra 23 Nisan 1920'de TBMM açılmıştır⁵². Bu davetten sekiz gün sonra ise Mustafa Kemal Paşa bir tamim ile TBMM Hükümeti'nin kurulduğunu Avrupa devletleri dışişleri bakanlıklarına bildirmiştir⁵³.

Artık "Mustafa Kemal" ismi müttefikleri tedbir almaya sevk etmeye başlamıştır. İstanbul'un işgalinden önceki günlerde de Mustafa Kemal Paşa'nın bağımsız bir güç olduğu kabul edilmektedir. Lloyd George, 5 Mart 1920 tarihindeki toplantıda, Mustafa Kemal Paşa'nın komutası altında güçlü, düzenli ve iyi idare edilen bir ordunun bulunduğunu, Mustafa Kemal'in bir haydut ya da soyguncu başı değil, Türk Hükümeti'nce atanmış ve bu hükümet tarafından çok sevilen bir kişi olduğunu belirterek, bu sebeple ilk olarak Mustafa Kemal'in işine son verilip sonrada İstanbul'un bir müttefik kuvvetiyle işgal edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Lord Curzon ise, Mustafa Kemal'in işten uzaklaştırılmasını istemekle bir şey elde edilemeyeceğini, zira onun bugün Sivas'ta yarın Erzurum'da ele geçirilmesinin imkânsız olduğunu dile getirmektedir. İtalyan temsilcisi B.Scialoja ise, milliyetçilerin şu sıralarda Türkiye'de en önemli topluluk olduklarını, tekliflerini hiçbir zaman kabul etmeyeceklerini ifade ediyor ve Osmanlı hükümetinin Mustafa Kemal'i Erzurum Valiliğinden atmasını sağlayabileceklerini, ancak uygulamada bunun bir etkisi olmayacağını eklemektedir. Üstelik tam tersine barış koşullarına karşı çıkan pek çok ılımlı kişinin de Mustafa Kemal'e katılacağını belirterek, en gerçekçi değerlendirmeyi de yapmaktadır. Bunlardan kesin olarak ortaya 1920 yılı başından itibaren istemeseler de Batılılar için Türkiye konusunda en önemli öğenin Mustafa Kemal Paşa olduğudur⁵⁴.

Nitekim İngiliz emperyalizmi Sevr ile Anadolu'nun parçalanmış haritasına dayanarak 'Anadolu Federasyonu' oluşturarak, uzun vadede de bunu bir Konfederasyon'a dönüştürmek istemekteydi. Buna ayrıca aynı modele uygun olarak Kafkasya, Balkan ve Ortadoğu federasyonlarını da eklemeyi planlamaktaydılar.

Ankara'daki milli yönetim ise eyalet sistemine kesinlikle karşı çıkmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları her eyaletin bir emperyalist devlet tarafından

50 Kurat, *a.g.e.*, s.s.95-97.

51 Kurat, *a.g.e.*, s.s.97-99.

52 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, c.1, Ankara, 1981, s.575.

53 Reşat Ekrem Koçu, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar (1300-1920) ve Lozan Muahedesi*, İstanbul, 1934, s.274.

54 Osman Olcay *Sevrès Antlaşmasına Doğru*, Ankara, 1980, s.L1.

korumaya alınacağını, sömürgeleşeceğini vurgulayarak önlem alıyorlardı. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tek millet, tek devlet, tek vatan ilkesi çerçevesinden milletin, devletin ve vatanın bütünlüğü için kanlarının son damlasına kadar mücadele edeceklerini tüm dünyaya ilan etmişlerdir. Bu kararlılık “ya istiklâl, ya ölüm” sloganıyla simgelenmiştir⁵⁵. Dolayısıyla müttefikler Mustafa Kemal Paşa etkisini göz ardı etmenin mümkün olamayacağını öğrenmektedirler.

2.d. Türk Heyeti'nin Paris'e Gitmesi ve Sonuçları

Müttefiklerin Osmanlı Devleti'ni Paris'e davet etmeleri üzerine eski sadrazamlardan Tevfik Paşa, Nâfia Nazırı Cemil Paşa, Dâhiliye Nazırı Reşit ve Maarif Nazırı Fahreddin beylerin delege olarak Paris'e gönderilmeleri kararlaştırılmış ve İrade-i Seniyye çıkarılmıştır⁵⁶.

Bu heyet 30 Nisan 1920 tarihinde Fransa'ya hareket etmiştir⁵⁷. Lütfi Simavi, Tevfik Paşa ile Paris dönüşünde yaptığı görüşmede, Tevfik Paşa kendisine, Paris'te Ferit Paşa'nın çok acemice davrandığını, konferans riyasetine kendilerine danışmadan birinci ve ikinci notaları verdiğini ifade etmiştir. Oysa Tevfik Paşa beraberinde Paris'e götürdüğü bazı vesikalar ile birlikte iki aylık çalışmalarının mahsulü olan ve 13 Şubatta muhasım devletlere gönderdikleri istatistiklere dayanarak görüşmeler yapılmasını ve nota verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Simavi, dinlenmek üzere sulh konferansına davet edilmemizin muhasım devletlerin hakkımızda pek şiddetli karar olmadığına kuvvetli bir delil olarak görmektedir. Ayrıca heyetin başında yaptığını idrak edebilen bir şahsiyet bulunup devletin haklarını savunsaydı nispeten zararsız bir barışa belki o zaman sahip olabileceğimizi de eklemektedir⁵⁸.

Antlaşma taslağının Türk heyetine bildirilmesinden sonra buna karşı bazı faaliyetler ortaya çıkmıştır. Mesela, Doğu Trakyalılar memleketlerinin Yunanistan'a verildiği söylentilerinin yayılması üzerine 8 Mayıs 1920 tarihinde 'Edirne Kongresi'ni düzenlemişlerdir. Bu kongrede Trakya'nın silahla savunulup savunulmaması, İstanbul Hükümeti'nin emirlerine itaat edilip edilmemesi, yayınlanan fetvalara uyulup uyulmaması, padişahla irtibatın kesilip kesilmemesi üzerinde tartışılmış ve sonuçta Trakya'yı savunma kararı alınmıştır⁵⁹.

11 Mayıs 1920'de Sevr Antlaşması'nın ana hatları düşüncelerine başvurulmak üzere devlet adamlarına ve askeri personele dağıtılmıştır. Amiral Sydney Fremantle taslağı okuduktan sonra barış koşullarının çok ağır olduğunu, Türklerin bu barışı imzalamayacaklarını, eğer imzalayacak bir Türk hükümeti çıkarsa bunun halkın güvenini kazanmamış zayıf bir hükümet olacağını ve bu koşulların uygulanmasının da çok zor olacağını ifade etmiştir. Fremantle'ye göre, bu koşulların yerine getirilmesi isteniyorsa derhal tedbirler alınmalıydı ve hatta Türklerle yeni bir savaşa bile girmek gerekebilirdi⁶⁰.

55 Çulcu, *a.g.e.*, s.139.

56 Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C.III, Ankara, 1973, s.136.

57 Mehmet Tevfik Biren, *II. Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları*, C.II, İstanbul, 1993, s.400.

58 Lütfi Simavi, "Damat Ferit'in Sevr Hazırlığı", *Yakın Tarihimiz*, 2/23, y.y.y., s.291.

59 Tansel, *a.g.e.*, 1973, s.138.

60 Melek, *a.g.e.*, s.s.89-90.

11 Mayıs 1920 tarihinde Sevr Muahedesi Babıâli temsilcilerine tebliğ edildikten sonra çok az bir değişiklik ile Batılı devletler ve İstanbul'daki Osmanlı Hükümeti'nin temsilcileriyle Fransa'nın Sevres şehrinde 10 Ağustos'ta imza edilmiştir. Bu iki tarih arasında 22 Haziran 1920'de İngiliz askerlerinin yardımıyla bir Yunan taarruzu meydana gelmiştir. Balıkesir, Bursa, Uşak elimizden çıkmıştır. Bu taarruzun sebebini Yusuf Hikmet Bayur, 1.12.1922 tarihli 'Le Matin' de çıkan bir vesikadan anladıklarını ifade etmektedir. Bu yazıdan Türkiye aleyhindeki antlaşma maddelerini biraz hafifletmek isteyen Fransız ve İtalyan girişimlerini Venizelos'un önlemek istediği anlaşılmaktadır⁶¹. Ayrıca İtilaf Devletleri Sevr'in Osmanlı Devleti tarafından kabule zorlanması ve milli direnişi engelleyebilmek için iç isyanları ve işgal hareketlerini başlatmışlardır⁶².

Nitekim bunun için de antlaşma öncesinde anlaşma metnini kendi lehlerinde hazırlanması çabasının sonucu olarak bir Yunan işgali 22 Haziran 1920'de başlamıştır. Yunanlılar bu işgallere devam ederek Afyon ve Eskişehir'e doğru ilerlemeye başlamışlardır. Bunun üzerine hükümet merkezinin Sivas'a nakli düşünülmeye başlanmış, ancak Türk milletinin mücadeledeki azmi ve kararı bu düşünceden vazgeçilmesine sebep olmuştur⁶³.

Antlaşma metni Paris, Londra ve San Remo konferanslarından sonra artık iyice oluşmuştur. Nitekim 433 maddelik metin 31 Mayıs'ta İstanbul'a ulaşmış ve Türklere cevap süresi 26 Haziran'a kadar verilmiştir. Metni incelemeye başlayan kabine, kabul edilemez şartları gören ve antlaşmanın sorumluluğunu üzerine almak istemeyenlerin tepkileriyle karşılaşmıştır. Hatta üç bakan bunu imzalamaktansa görevlerinden ayrılmayı tercih edeceklerini ifade etmişlerdir⁶⁴.

Antlaşmanın sorumluluğunu üzerine almak istemeyen sadrazam, İçişleri Bakanı Reşid Bey'i Paris'te bırakarak İstanbul'a geri dönmüştür. Paris'te kalan Reşid Bey'in ise İstanbul'a gönderdiği telgraf büyük bir gerilime sebep olmuştur. Telgrafa göre, müttefikler antlaşma taslağının Türkler tarafından kabul edilmemesi halinde İstanbul'a Yunan birliklerinin çıkarılacağı ve idarenin de Yunanlılara verileceği bildirilmiştir. Aslında müttefikler böyle bir karar almamışlardı, bu tamamen bir blöf idi ve Reşid Bey'in kulağına ulaştırılmıştı. Bu durum Meclis-i Mebusan'ın kararını hızlandırmıştır. Damad Ferit 22 Temmuz akşamı İngiliz Yüksek Komiseri De Robeck'e antlaşmayı imzalamak üzere ayandan Hadi Paşa ve Rıza Tevfik ile Bern Elçisi Reşad Halis Bey'in görevlendirildiklerini bildirmiştir. Neticede Versailles'in Sevr Porselen Fabrikası Konferans Salonu'nda 10 Ağustos 1920 tarihinde antlaşma imzalanmış ve yüzyıllardan beri paylaşılamayan Osmanlı Devleti kâğıt üzerinde de olsa paylaşılmıştır⁶⁵.

61 A.g.e., s.56; Yusuf Hikmet Bayur, *Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti*, Ankara, 1973, s.s.49-50.

62 Öner A. Pehlivanoglu, *Sevr, Lozan Antlaşmaları ve Avrupa Birliği*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2005, s.65.

63 Tansel, a.g.e., 1973, s.s.162-163.

64 Kurat, a.g.m., X/59, s.s.25-26.

65 A.g.e., s.s.100-103; Antlaşmanın 433 maddelik tam metni için bkz.: Nihat Erim, *Devletler Arası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C.1 (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları), Ankara, 1953, s.s.525-691; İbrahim Sadi Öztürk, *Sevr Antlaşması, Tam Metin, 433 Madde*, Ankara, 2007, s.s.23-264; özeti için bkz.: Koçu, a.g.e., s.s.275-281; ayrıca Sevr, Londra, Paris ve Lozan Antlaşmalarının karşılaştırılması için bkz.: *Atatürk'ün Milli Dış Politikası (1919-1923)*, C.1, Ankara, 1981, s.s.70-84; Sina Akşin, *İç Savaş ve Sevr'de Ölüm*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s.s.113-119.

Antlaşmayı imzalayanlardan Rıza Tevfik, Sevr'in imzalanmasının zaten Babıâli tarafından kabul edildiğini, antlaşmanın maddelerini hükümetin bildiğini, kendilerine ise sadece imzalamak kaldığını belirtmektedir⁶⁶.

2.e. ...Ve Sevr⁶⁷

Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra müttefikler Ağustos 1920 tarihinde de Osmanlı temsilcilerini Sevr Barış Antlaşması'nı imzalamaya zorlamışlardır. Barış Antlaşması'nın Ateşkes'ten bu kadar uzun bir zaman sonra imzalanmasının başlıca sebepleri şunlardır; 1919 yılında müttefikler her şeyden önce Almanya ile yapılacak olan barış şartlarını düzenlemekle meşguldüler. Versailles Antlaşması imzalandıktan sonra da antlaşmanın uygulamaya konulması müttefiklerin epeyce zamanını almıştır. Ancak en önemli gecikme sebebi ise ABD'nin ve yeni kurulan Milletler Cemiyeti'nin, herkesin kurulması gerektiği konusunda anlaştığı Ermenistan'ı ve İstanbul-Boğazlar bölgesini mandası altına almayı kabul edebileceğine dair olan boş umutlardır. Dolayısıyla Sevr Antlaşması imzalatılmadan yaklaşık iki sene önce Osmanlı delegelerine sunulmuştur. Gecikmeden şu unsurlar sorumlu idi; Anadolu ve Boğazlar bölgesindeki sorunların çok karmaşık olması, müttefikler arasındaki çıkar ve rekabet, Türklerin kendilerine dayatılan bütün şartları kabul edeceklerine ve dolayısıyla aceleye gerek olmadığına dair olan yaygın inanç⁶⁸.

Yani, "*Sevr, emperyalist bir bölüşümdü. Ancak emperyalistler o kadar aç gözlüydüler ve kimin neyi alacağı üzerine o kadar uzun süre birbirleriyle kavga etmişlerdi ki, aldıkları kararları uygulamaya güçleri kalmamıştı*"⁶⁹.

Dolayısıyla İtilaf Devletleri açısından Sevr Antlaşması'nın imzalanması Türkiye üzerindeki planlarının amacına ulaşması olarak değerlendirilmiştir⁷⁰ ve 10 Ağustos 1920 tarihinde öğleden sonra saat 16.00'da Sèvres Porselen Fabrikası Konferans Salonu'nda protestolar altında imzalanmıştır. Babıâli imzayı bir bildiri ile birlikte "*yirmi iki aydan beri mütareke namı altında devam eden tezebzüb ve bikaraiye (karışıklık ve kararsızlık) son verilmiştir*" diyerek bir çeşit ferahlama duygusu vermek istemiştir⁷¹. Sevr Antlaşması 433 maddelik ve 150 büyük sayfalık bir vesikadır. Ekler, haritalar ve diğer belgeler bunun dışındadır⁷².

Sevr'e göre artık Türk vatanının hiçbir köşesinde Türk hâkimiyeti kalmıyor, Türk kuvvetleri yabancıların kumandasına giriyordu. 128. madde her Osmanlı

66 Rıza Tevfik, *Biraz da Ben Konuşayım*, İstanbul, 1993, s.s.142-143.

67 Sevr Antlaşması'nın mühürlü, tasdikli aslı Fransa Cumhuriyet Arşivi'nde bulunmaktadır. bkz: Özbay, *a.g.e.*, s.72; Çünkü alınan karara göre Sevr Antlaşması tek bir metin olarak düzenlenmiştir. Bu metin Fransa Cumhuriyet Arşivi'ne konulacak ve imzacı devletlerin her birine onaylanmış birer örneği verilecektir. bkz.: İbrahim Sadi Öztürk, *Sevr Antlaşması, Tam Metin, 433 Madde*, Fark yayınları, Ankara, 2007, 2. baskı, s.263.

68 Anderson, *a.g.e.*, s.s.370-371.

69 Cem Uzun, *Kemalizm Sol Değil*, Antikapitalist-İde yayımları, İstanbul, 2004, s.113.

70 Laurance Evans, *Türkiye'nin Parçalanması ve ABD Politikası (1914-1924)*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2004, s.295.

71 S. Akşin, *a.g.e.*, s.208; Kent, *a.g.e.*, s.191.

72 Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam, Mustafa Kemal (1919-1922)*, C.2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971, 4. baskı, s.430.

tebaasının müttefiklerden birisinin tabiiyetine girebilmesini, 261. madde de bu devletler tebaasının kapitülasyonlardan tamamen yararlanabileceklerini getiriyordu. Bunlar Osmanlı Devleti'ni kısa bir zamanda hemen hemen tebaasız bırakıyordu. 206 ve 236.maddeler ise barıştan sonra müttefiklerin Osmanlı Devleti'ne ait yerlerde işgal kuvvetleri bulundurabileceklerini, istedikleri yerleri işgal edebileceklerini, telsiz, telgraf ve kabloları kontrol edeceklerini ve bunların bütün masraflarını Osmanlı bütçesinin karşılayacağını ifade etmekle gerçekte barışın hiçbir zaman olmayacağını ve müttefiklerin Türklüğü yok edinceye kadar uğraşacaklarını göstermekteydi. Antlaşma ekonomik maddeleri ile de Osmanlı Devleti'nde hükümet ve milli meclisin yetkilerini büyük ölçüde elinden almaktaydı⁷³.

Daha önce 24 Şubat kararları ile İzmir'in ne olacağı belli olmuştu. İstenen yeni ve büyük bir Yunan Devleti'nin kurulmasıydı. Burada önemli olan Türkiye'nin İzmir'in bir 'dış kalesi' üzerinde dalgalanmasına izin verilecek bir bayrakla oyalanması idi⁷⁴.

Sözde Kürdistan meselesinde ise, Sevr uygulamaya konulduktan bir sene sonra eğer doğudaki Kürtler ayrı bir devlet kurmak isterlerse Türkiye buna razı olacaktır. Musul Vilayeti'nin Kürt kısımları da buraya katılacaktır (madde 64). Musul, İngiliz mandasında olduğuna göre, kurulacak olan Kürdistan'ın da İngiliz himayesine gireceği bu kayıttan çıkarılabilir⁷⁵.

Türklerin idam yaftası olan Sevr ile Türk toprakları tam anlamıyla paylaşılıyor, Ermenistan, Kürdistan gibi sözde devletler oluşturuluyordu. Sevr siyaseti hakkımızdaki ezeli kararların uygulanmasından başka bir şey değildi⁷⁶.

Bu doğrultuda Sevr'i TBMM. ne kabul ettirmek ve Türk Milli Mücadelesi'ni çökertmek amacıyla, bir taraftan Yunan taarruzu diğer taraftan iç isyanlar yurdun doğu bölgesinde desteklenmiştir. Batıdan ve doğudan iki ateş arasında kalacak olan Ankara Hükümeti'nin böylece anlaşmayı kabul etmek zorunda kalacağı düşünülüyordu. 1920 yılında ortaya çıkan ve 1921 yılında da iyice artan Koçgiri İsyanı bu amacın bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Bu isyanla ilgili olan 26 Ocak 1922 tarihli bir rapor bu amacı açıkça ortaya koymaktadır;

" Yunanlılar önemli bir zafer kazanırlarsa, Kürt isyanı Türkiye'nin arkasını ciddi bir biçimde tehdit edebilir, ancak Batı'daki savaş Türklerin lehine gelişirse, Türkler ellerindeki yarım düzine yetenekli liderlerden biriyle Kürt sorunlarına son verebilir. İngilizler kuşkusuz bu durumu bilmektedirler, gene de Kürt durumuyla meşgul olduğu sürece Mustafa Kemal'in Musul'a el koyamayacağını düşünmektedirler. Dolayısıyla Kürt akımına yardımcı olmaktadır" 77.

Bunların yanında Türkiye, Wilson'un belirlediği Erzurum, Trabzon, Van, Bitlis şehirleriyle kurulması düşünülen sözde Ermenistan'ı bağımsız bir ülke olarak tanımayı kabul etmektedir⁷⁸. Netice olarak Sevr ile Türklük Anadolu coğrafyasından tamamen çıkarılmaktaydı.

73 Yusuf Hikmet Bayur, *Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti*, Ankara, 1973, s.s.59-60.

74 Olcay, a.g.e., s.s.XXIX-XXX.

75 Bayur, a.g.e., s.s.52-53.

76 N.M.S., a.g.e., s.113; 147-148; 151; 160; Ahmad, a.g.e., s.19.

77 Öcal, a.g.e., s.s.90-92.

78 Joseph C. Grew, *Amerika'nın İlk Türkiye Büyükelçisi'nin Anıları Lozan Günlüğü*, Multilingual, İstanbul, 2001, s.10.

Bunun doğrultusunda Sevr hakkında yabancılar tarafından bile, "modern tarihte en ağır cezalar getiren barış anlaşmalarından ve savaş ganimetlerinin en cüretkâr ve en kasti paylaşımından biri" ve "Avrupa devletleri ile yapılan barış antlaşmalarındakilerden çok daha ağırdı, bu maddelerle Türkler büyük toprak kaybına uğramakla kalmıyor, ayrıca savaş öncesine bile kıyasla çok daha büyük bir yabancı kontrolü altına sokuluyorlardı"⁷⁹ gibi değerlendirilmeler yapılmıştır.

Amerikalı tarihçi P.C.Helmreich, "Eşi az görülen, göz kamaştırıcı bir çalışma ve akıl almaz bir araştırmacılık ürünü olan Sevr 19.yüzyıl sömürgeciliğini izleyen mükemmel bir çözümdü... Toprakları elinden alınmış ve düşmanları tarafından kuşatılmış bir Türkiye... İşgal edilmiş bir başkent; İstanbul... Kamp ateşinin çevresinde aç gözlerle fırsat kollayan kurtlar gibi büyük devletler... Çünkü kaynakları zengin bir Türkiye ve obur bir emperyalizm... Barbar bir ulus olan Türkleri Avrupa'dan kovma fırsatı kaçırılmamalıdır... Bütün azınlıklar için birer ülke planlanmıştır... Mustafa Kemal ise onlar için sadece bir baş ağrısıydı... Paylaşımı bir an önce bitiremezsek karşımızda bir Türk Hükümeti (İstanbul) bulamayacağız... Daha da beteri baş edemeyeceğimiz bir Türk Hükümeti (Ankara) bulacağız..."⁸⁰ demektedir.

Damat Ferit 9 Haziran günü De Robeck'e yaptığı veda ziyareti sırasında, "Osmanlı barış koşullarının hafifletilmesini sağlasa bile içte öyle alabildiğine zayıf (so utterly weak) ve dışta düşman komşularla o denli kuşatılmış olacaktı ki güçlü bir destek olmadan uzun süre ayakta kalamazdı. Acaba İngiltere böyle bir desteği sağlar mıydı?" diyerek Sevr'in amacının farkında olduğunu ortaya koymaktadır.

Yine Sevr'i imzalayanlardan Hadi Paşa'da yaptığı bir açıklamada antlaşmayı bir ağacın budanmasına benzetmektedir. Hadi Paşa'ya göre Osmanlı Devleti'nin kökleri sağlam olduğu için bu budamayla yeniden güçlenecekti. Cemil Bilsel'e göre ise Sevr dalları budamakla kalmıyor, kökleri söküyor ve kabuklarını da soyuyordu.

Sina Akşin'e göre de Sevr çok az geciktirilmiş bir ölümdü. Sadece askeri ve mali hükümlere bakmak bu gerçeği anlamak için yetmektedir. Sevr ile amaç fazla gürlü patırdı çıkarmadan, Türklerin direnişine yol açmadan gerçekleştirmektir.

Mustafa Kemal Atatürk'e göre ise Sevr, Türkler için yüzyıllardan beri hazırlanmış büyük bir suikasttır⁸¹.

İngiliz gazetelerinden bazıları ise Sevr için, "imkânsız", "Müttefiklerin halledemediği sorunlar maskelendi", "suni", "geçici" gibi başlıklarla uygulama zorluklarını yazmışlardır⁸².

Antlaşma sonrasında İstanbul karışmıştı. Vahdeddin kendisinin hal' edileceğinden korkmaktaydı. Veliahd Abdülmecid Efendi, Damad Ferit Paşa'yı yerden yere vuran bir layihayı Padişaha göndermiştir. İngilizlerde Milli Hükümet'e karşı olan hareketlerinde ve Sevr'in uygulanmasındaki başarısızlığı yüzünden Ferid Paşa'ya kızmaktaydılar. Bunların sonucunda Padişah paşayı görevden alarak yerine Tevfik Paşa'yı getirmiştir⁸³.

79 Grew, a.g.e., s.11.

80 Pehlivanoğlu, a.g.e., s.67.

81 S. Akşin, a.g.e., s.119.

82 Melek, a.g.e., s.90.

83 Biren, a.g.e., s.415.

Sevr'in imzalanmasından sonra kamuoyunda antlaşmanın iyi olduğuna, pekiyi olmadığına ve kötü olduğuna dair üç farklı görüş oluşmuştur. İlk görüşü savunanlar Yunan taraftarı olanlar idi. Onlara göre, Türkiye'nin haritadan silinmesi umurlarında değildir ve Türklere acımak suçtur. İkinci görüşe sahip olanlar ise sadece Türkiye'ye acımakla yetinmektedirler. Antlaşmaya karşı değildirler. Antlaşmanın kötü olduğu düşüncesinde olanların başında ise Fransız kamuoyu gelmektedir. Özellikle Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesi büyük tepkilere yol açmıştır. Fransızlar, Sevr'in İngilizlere çok fazla ayrıcalık verdiğine inanıyorlar ve karşı çıkıyorlardı. Mesela, ticaret merkezi olan İzmir İngiliz egemenliğine giriyor, kapitülasyonlardan yararlanma hakkı da Yunanlılara ve Ermenilere verilmekteydi. Yani Fransızlarla aynı statüye sahip olmaktadır. Ayrıca Türkiye, böylece Fransa'ya olan borçlarını da ödeyemeyecektir.

Fransızlar antlaşmanın Lloyd George'un antlaşması olduğunu biliyorlardı. Hatta Pierre Loti, Sevr için "*Fransa'nın Doğu politikasındaki ahmaklıklar dizisini layık şekilde taçlandıran belge*" olarak nitelendirmekte ve matemdeki Türkiye'nin yanında Fransa'nın da siyahlara bürünmesi gerektiği değerlendirmesini yapmaktadır⁸⁴.

Yine Fransız kamuoyu Sevr Antlaşması'nı kötü bulmuş ve reddetmiştir. Fransız gazetelerinde "*Türkler için adil olmadığı gibi Fransa'nın çıkarlarını da korumuyor*" şeklinde yorumlarda bulunmuşlardır. Özellikle de 'Le Temps' gazetesi "*Türkiye'nin paylaşılması ile Fransa'nın doğudaki varlığı azalmaktadır*" şeklinde makaleler yayınlamıştır. Solcu görüşe sahip olan L'Humanite'ye göre de, Fransız Hükümeti İngiliz kapitalizmine yenilmiş idi⁸⁵.

Ayrıca Türk kadınının fedakârlığı, azmi ve kuvveti burada da karşımıza çıkmaktadır. Türk basınında bu konuya dair yazılar çıkmıştır. Bunlardan bir tanesi Türk kadınlarının antlaşmayı kötüleyen uzun bir mektubu Sevr's Gazetesinde ve daha sonra da 8 Mayıs 1921'de Hâkimiyet-i Milliye'de yayınlanmıştır. Bu mektupta 'Sevr Antlaşması'nın Osmanlı saltanatına, Türk vatanına ve milletine hücum ettiği, eğer Anadolu buna karşı koymasaydı Ankara, Konya, Erzurum'da İstanbul gibi olacaktı ve Türk milleti istiklalini kaybedecekti' şeklinde Türk kadınlarının konu hakkındaki hassasiyetleri ortaya çıkmaktadır⁸⁶.

Sevr'e karşı çıkanlardan bir diğeri de Londra Merkezi İslam Cemiyeti idi. Cemiyet, Milletler Cemiyeti'ne görev çağrı sunmuşlardır. Bu çağrıda Lloyd George'un 5 Ocak 1918 tarihindeki "*ırk olarak çoğunlukla Türktür*" sözü hatırlatılarak çoğunluğu Türk ve Müslüman olan Trakya'nın ve İzmir'in Yunanistan'a verilmesine karşı çıkmıştır.

Merkezi İslam Cemiyeti, Türklerin hâkimiyetinin Boğazlara bağlı olduğu, bu sebeple Türk hâkimiyetinde kalması gerektiği; Doğu Anadolu'nun Ermenistan sınırları içine alınmasının kabul edilemeyeceği; Kürtlerin ise Padişaha bağlı oldukları, mahalli muhtariyet istedikleri takdirde yabancı bir devletin himayesine girmeden bunun kendilerine verilebileceği konularında açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıca, İstanbul Hükümeti'nin müttefiklerin kontrolü altında olduğu için hiçbir fonksiyonu

84 Akyüz, a.g.e., s.s.150-160.

85 Melek, a.g.e., s.90.

86 *Milli Mücadele Tarihi*, C.I, Atatürk Araştırma Merkezi Ankara, 2005, s.287.

kalmadığı, bu sebeple Milletler Cemiyeti'nin antlaşmaya göre, "Sultan'ın orada Türk Devleti'nin payitahtını idameye hakkı olacaktır" açıklamasının anlamının ne olduğu sorulmaktadır⁸⁷.

Merkezi İslam Cemiyeti'nin üyeleri arasında çoğu Hintli olmak üzere şairler, aydınlar, yazarlar, işadamları, hukukçular bulunuyordu. Cemiyete diğer İslam ülkelerinden de destek verilmiştir⁸⁸. Yine antlaşma öncesinde mitingler yapılmıştır. Mesela Mart 1920 tarihinde Kalküta'da "Halife Konferansı" toplanmış, Türklerin İstanbul'dan çıkarılmaları amacıyla İngiltere'deki propagandaya son verilmezse Hint Müslümanlarının greve gidecekleri ve İngiliz mallarını boykot edecekleri açıklanmıştır⁸⁹.

Kamuoyunda özellikle de Hint Müslümanları arasında meydana gelen bu hareketlenmeye karşılık 21 Şubat 1921 tarihinde Londra Konferansı toplanmıştır. Konferansta İngiltere kendi sömürgesi olan bölgelerde olumsuz bir etkiyle karşılaşmamak için antlaşma metninde bazı değişiklikler yapmıştır. Antlaşma metninde önemli değişiklikler yapılmamıştır. Sadece Müslümanların karşı çıktığı İstanbul'un Türklere alınması maddesi çıkarılarak özellikle Hint Müslümanlarının gönlü alınarak İngiltere kendi sömürge yollarını koruma yoluna gitmiştir⁹⁰.

Netice de Türk topraklarını tamamen parçalayan ve Türklere bırakılan yerleri de yabancı idaresi altına koyan Sevr Antlaşması'nın 'güya' revize edilmesini sağlayarak kabul edilmesi için toplanılan Londra Konferansı sonuç elde edemedi neticelenmiştir. Çünkü Yunanlılar Anadolu'dan çekilmeye ve Sevr'in hükümlerinin değiştirilmesine razı olmuyorlardı. Türkiye ise Ocak 1921'de I. İnönü Savaşı'nı kazanmış olmanın gururuyla, hangi kılığa sokulursa sokulsun bu antlaşmanın adını taşıyan bir belgeye imzasını asla koyamayacağını ifade etmiştir⁹¹.

Sevr, Türkler arasında asla kabul edilmediği gibi, İslam milletleri arasında da kabul görmemiştir. Nitekim yukarıda bahsedildiği üzere Hint Müslümanlarının girişimleri bu konuda dikkate değerdir. Yine Merkezi İslam Cemiyeti Ermenistan kurulmasına karşı çıkmıştır. Kürdistan kurulmasında ise bölge halkının görüşlerine başvurulması gerektiğine, ancak buna gerek olmadığı, zaten Kürtlerin Padişaha bağlı oldukları vurgulanmıştır. Yani Kürtler Müslüman olduklarına, ayrı bir devlet kurmalarına gerek olmadığına, buna karşılık ise Ermenilerin Hıristiyan oldukları ve Müslüman topraklarında devlet kuramayacaklarına, üstelik de Ermenilerin nüfus olarak bu bölgede çok az olduklarına dikkat çekilmiştir.

İngilizler bu durumun çok iyi farkında idiler. Nitekim Lloyd George bir demecinde, "Biz ne Türk ırkının oturduğu bölgelerde Osmanlı İmparatorluğu'nun devamına nede başkentinin İstanbul olmasına karşıyız; fakat Akdeniz'i Karadeniz'e birleştiren Boğazlarda uluslararası bir yönetim uygulanmalıdır. Arabistan, Ermenistan, Mezopotamya, Suriye ve Filistin bizim kanımıza göre, ayrı bir milli hayat yaşama hakkına sahiptirler" açıklamasını yapmaktadır.

87 Haluk V. Saltıkgil, "Sevr Muahedesi ve 'Merkezi İslam Cemiyeti'nin İtirazı'", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, s.10, Temmuz 1968, s.s.8-16.

88 Saltıkgil, *a.g.m.*, s.s.5-7; Biren, *a.g.e.*, s.441.

89 Akyüz, *a.g.e.*, s.146-147.

90 Tansel, *a.g.e.*, C.IV, 1974, s.s.45-46.

91 Aptülahat Akşin, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, TTK, Ankara, 1991, s.36,90.

Başka zamanlarda ise bu demec farklı olarak karşımıza çıkmaktadır: “Biz Türkiye’yi başkentinden veya Küçük-Asya’nın zengin ve meşhur bölgelerinden ve Türk ırkının hâkim bulunduğu Trakya’dan yoksun bırakmak için savaşıyoruz”.

Lloyd George ilk demecinde Türk ırkının bulunduğu bölgelerden hiç bahsetmezken, ikincisinde ise bu tamamen açıktır.

Lloyd George Şubat 1920 tarihindeki bir açıklamasında, İstanbul’un Türklerde kalmasına 1918 yılındaki demeciyle neden karşı çıkmadığını şöyle açıklamaktadır: “O sırada Hindistan’ın Müslüman halkı telaşa kapılmıştı ve yatıştırılmaya ihtiyacı vardı. Biz Hindistan’da özel bir çaba gösteriyorduk. İşte bu andan (demecin ilanından) itibaren askere yazılan Hintliler çoğaldı”.

Lloyd George’un bu beyanatlarından tamamen art niyetli olduğu, zamana ve duruma göre hareket ettiği anlaşılmaktadır⁹².

Nitekim Lloyd George Osmanlı Devleti’nin Sevr’i imzalamaya karar verdiği zaman “*Turkey is no more*” yani “*Türkiye artık yoktur*” diyerek memnuniyetini göstermekteydi. Ancak Milli Mücadele’nin başarıya ulaşması ile Büyük Zafer’den sonra Lloyd George’un siyasi yaşamı sona ermiştir. Yani “*Lloyd George is no more*”⁹³.

Sevr Antlaşması, dönemin Alman basınında da geniş yankı bulmuştur. Alman basınının ortak kanaatine göre, Sevr Türklere yapılan büyük bir haksızlıktır ve bu antlaşmanın amacı Türk milletini ve devletini tamamen ortadan kaldırmaktır. Özellikle 16 Mart 1921 tarihinde Türkiye’nin Rusya ile yaptığı Moskova Antlaşması’ndan sonra, Rusya’nın Sevr Antlaşması’nı tanımadığı, Türklere yakın ilişkiler içinde oldukları, hatta Sevr Antlaşması’nın Lenin tarafından *haydutluk anlaşması* olarak tanımlandığı, hatta İtilaf Devletlerinin bile Sevr’in Türkiye’yi Rusya’ya yaklaştırdığını kendilerinin de kabul ettikleri, yine 1921 yılında Fransa ile Türkiye arasındaki antlaşma de ile Fransa açısından da Sevr’in artık geçerliliğinin kalmadığı Alman basınında geniş yer verilmiştir⁹⁴.

Nitekim Atatürk’de Sevr Antlaşması’nın hükümlerini öğrendikten sonra 1 Haziran 1920’de General Kazım Karabekir’e gönderdiği telgrafta şunları ifade etmiştir: “ Devlet ve Milletimizin halas ve selameti hakkında garp devletlerinden hakiki bir muavenet ve insaf umudu kalmadığı üzerinde herkes birleşmiştir. Memleketimizin geleceği Doğu sınırlarımızın Ruslara ve İslâm âlemine bitişik olmasına mütevakıf olduğu hepimizce muhakkaktır. Bu bitişikliğin herhalde teminine cidden çalışılacaktır”⁹⁵.

Nitekim Kazım Karabekir Paşa, Meclis Başkanlığı’na 16 Ağustos 1920 tarihli gönderdiği bir telgrafta Sevr’i imzalayanların “vatan haini” ilan edilmesini teklif etmiştir. Meclis’te görüşülen bu öneri 19 Ağustos 1920 tarihinde kabul edilmiş ve anlaşmaya imza atan Hadi Paşa, Rıza Tevfik Bey, Reşat Halis ve kırk iki kişinin daha vatan haini olduğu ilan edilmiştir⁹⁶.

92 Akyüz, *a.g.e.*, s.s.107-108.

93 S. Akşin, *a.g.e.*, s.s.341; 357.

94 Çalık, *a.g.e.*, s.40,85, 117, 155, 159, 161, 164, 166, 182.

95 A. Akşin, *a.g.e.*, s.68.

96 Öcal, *a.g.e.*, s.87.

Türkler için bir ölüm kararı olan Sevr, Türkler için bağımsızlık prensipleriyle bağdaşmamaktaydı. Dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa ve milliyetçilerin bunu kabul etmesine ve uygulanmasına imkân yoktu. Böylece bu durum, büyük bir milliyetçi grubun İstanbul'dan Anadolu'ya göç etmesine sebep olmuştur⁹⁷.

Fransa ile olan gelişmeler sonucunda da 20 Ekim 1921 tarihli antlaşma iki ülke arasında imzalanmıştır ve Ankara'daki görüşmeleri Atatürk bizzat kendisi yönetmiştir⁹⁸.

Ayrıca, Sevr'in imzalanmasından kısa bir süre sonra Ankara, Kastamonu ve Trabzon'da basılan " Türk Muahede-i Sulhiyesi ve Mahiyet-i Hakikiyesi: Bir Milet Nasıl Esarete Alınır (Türk Barış Antlaşması ve Gerçek İçyüzü/ İçeriği" başlıklı bir kitapçık Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar dağıtılmıştır. Bu kitapçık Türk ve Müslüman kamuoyu ve Kuva-yı Milliye üzerinde son derece etkili olmuştur. Kitapçık "...Hiçbir millet düşmanları tarafından bu kadar hakir görülmemiştir" yorumunu yapmaktadır⁹⁹.

İşte bütün bu zor şartlar içinde bile Türk Milleti bu durumdan yüzünün akıyla çıkmayı başarmıştır. Zaten Türkler böyle bir antlaşmayı tanımamışlar ve geleceğe ümitle bakmışlardır. Atatürk'ün 17 Ocak 1921 tarihinde United Telgraph muhabinine verdiği demecinde ifade ettiği gibi; "İstiklâl-i siyasi, adli, iktisadi ve malmimizi imhaya ve binnetice hakkı-ı hayatımızı inkâr ve iptale matuf olan Sevr ahidnamesi bizce mevcut değildir. Levazım-ı istiklâl ve hâkimiyetimizi temin edecek bir sulhün akdi nuhbe-i âmâlimizdir"¹⁰⁰.

Atatürk'ün bu isteği Sevr'e imza koyan devletlerin 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Antlaşması'nı imzalayıp onaylamalarıyla gerçekleşmiştir. Çünkü Lozan antlaşması, Sevr'i tanımıyor ve Sevr'deki hükümleri tamamen değiştiriyordu. Lozan'ı imzalamakla Sevr'i imzalayan aynı devletler, Sevr'in milletlerarası alanda artık mevcut olmadığını da kabul ve açıklamış oluyordular.

Ayrıca, daha Sevr yapılmadan önce Ankara Hükümeti 16 Mart'tan itibaren İstanbul tarafından imzalanan bütün antlaşmaları hükümsüz sayacağını dünyaya ilan etmiştir. Sevr ise onaylanmadığı için akdedilmiş kategorisine bile giremeyip bir tasarıdan ibaret kalmıştır¹⁰¹.

Sonuç

Mondros Mütarekesi'nden sonra Türkiye'ye düşman olan devletler tarafından dört defa barış teklifi olmuştur. Bunlardan birincisi Sevr projesidir. Bu proje TBMM.'nce müzakere konusu bile olarak görülmemiştir. İkinci teklif ise, I.İnönü Savaşı'ndan sonra toplanılan Londra Konferansı ile 12 Mart 1921'de gündeme gelmiştir. Bu konferans, Sevr'i sadece çok küçük noktalarda revize ederek ortaya koymaktaydı. Ancak ardından II. İnönü Savaşı'nın başlaması ve Türkiye'nin

97 Melek, *a.g.e.*, s.s.90-91.

98 A. Akşin, *a.g.e.*, s.26, 92.

99 A. Akşin, *a.g.e.*, s.147; 151; 155; Çulcu, *a.g.e.*, s.s.87-88.

100 Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri*, C.III, Ankara, 1989, s.22.

101 Yılmaz Altuğ, "Onaylanmayan Andlaşmalar 'Sevr'", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, s.32, Mayıs 1970, s.20.

böyle bir antlaşmayı kabul etmemesi üzerine konferans bir netice elde edemeden dağılmak zorunda kalmıştır. Üçüncü teklif, Sakarya Zaferi'nden ve ardından Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması'nın hemen arkasından, Paris'te toplanılan İtilaf devletleri dışişleri bakanları tarafından yapılmıştır. Sonuncusu ise Lozan Antlaşması'dır¹⁰² ve Lozan Antlaşması ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti sağlam temeller üzerine kurulmuştur.

Anderson'un da dediği gibi, "Türkiye'nin hayata dönüşü 20.yüzyılın en kayda değer olaylarından biri" dir¹⁰³.

Lozan Antlaşması ile "Şark Meselesi" ortadan kalkmıştır diyebiliriz. Ardından Atatürk dönemi güçlü bir Türkiye oluşmasında çok etkili olduğu için bu mesele uygulamaya konulamamıştır. II. Dünya Savaşı yılları da dünyanın Almanya-İtalya-Japonya üçlüsüyle uğraştığı bir dönem olduğu için Şark Meselesi yeniden ortaya çıkacak bir ortam pek bulamamıştır. Mesele daha çok beklemededir. II. Dünya Savaşı sonrasında artık Şark Meselesi-Sevr'in uzantıları, günümüze uyarlamaları ortaya çıkmıştır. 21.yüzyıl Türkiye'si için ise durum gittikçe daha tehlikeli bir durum almaktadır.

10 Ağustos 1920 tarihi, Türk tarihinde "en uğursuz" proje olarak nitelendirilmektedir. Sevr ile Osmanlı Devleti'nin bütün toprakları bölünmeye kalkışılmıştır. Bu düzen İngiliz Başbakanı Lloyd George'un başının altından çıkmıştır. Lloyd George'un, coğrafya ve tarihi olaylar hakkında çok az bilgisi vardı. Lloyd George, Türkiye'yi geçmişi ve geleceği olan yaşayan bir organizma olarak görmüyordu. Türkiye'yi sadece harita üzerinde bir toprak parçası olarak değerlendirmekteydi¹⁰⁴.

Oysaki bunun böyle olmadığını Lloyd George, 1922 yılında Atatürk hakkında, " Asırlar pek nâdir olarak dahi yetiştirir. Şu talihsizliğe bakın ki, o büyük dâhiyi asrımızda Türk milleti yetiştirdi. Mustafa Kemal'in dehâsi karşısında elden ne gelir?"¹⁰⁵ diyerek anlamıştır.

Şark Meselesi bir nevi' Haçlı Seferleri'nin bitişi olarak da yorumlanmaktadır ve bu sorun yeni problemler çıkartmayacak şekilde çözümlenmeliydi¹⁰⁶. Ancak bu amaca ulaşamamışlardır.

Aslında Şark Meselesi Batı dünyasının olaylara Avrupa merkezli bir bakışıdır. Bu nedenle dün vardı, bugün de var ve yarın da olacaktır. Çünkü Müslüman Türk milletinin Anadolu'dan tamamen atılmasına kadar devam edecektir¹⁰⁷.

Bu sebeplerdir ki Osmanlı Devleti üzerinde paylaşma senaryoları hazırlanmıştır ve bunun doğrultusunda Balkan Savaşları ardından da I.Dünya Savaşı gelmiştir. Son noktayı da Sevr ile koymak istemişlerdir. Hristiyan nüfusu Tanzimat, İslahat fermanları ile Türkler aleyhine kıskırtmaları, I.Dünya Savaşı'nı

102 A. Akşin, *a.g.e.*, s.s.106-107.

103 Anderson, *a.g.e.*, s.373.

104 Hikmet Özdemir, *Atatürk ve İngiltere (Bir Barışmanın Diplomatik Tarihi)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004, s.31.

105 Enver Behnan Şapolyo, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, İstanbul, 1958, s.508.

106 Melek, *a.g.e.*, s.126.

107 Yuvalı, *a.g.m.*, s.108.

çıkartmaları, Anadolu'da Ermeni ve Yunanlıları Türkler aleyhine kışkırtıp katliam yaptırılmaları hepsi Şark Meselesi'nin sonucudur.

1856 tarihli Paris Antlaşması'nın 7. maddesi ile Osmanlı Devleti Avrupalı bir devlet sayılmıştır ve böylece Avrupalı devletlerin hukukundan yararlanabilmesi sağlanmıştır¹⁰⁸. Gerçekte ise bu böyle olmamıştır. Çünkü İngiliz siyasetine göre Paris Antlaşması İngilizlere Türklerle ilgili her türlü konuya katılma hakkı tanımaktaydı¹⁰⁹. Böylece Avrupalılar Osmanlı Devleti'nin iç işlerine daha çok karışmışlardır ve Osmanlı Devleti'nin dış borçları gittikçe artmıştır. 1881 tarihinde kurulan Dûyun-u Umumiye İdaresi'nin de IMF'den hiçbir farkı yoktur. Her iki kurum ile Türk ekonomisinin yabancıların eline geçmesini sağlamıştır. AB ile de bu karışma siyaseti devam etmektedir. Hatta bazen AB için Türkiye'nin 150 yıllık hayali yorumları 1856 Paris Antlaşması'na dayanılarak yapılsa da AB'nin Türkiye üzerindeki yaptırımları Türkiye'nin lehine hiçbir zaman olmamıştır.

Günümüz Türkiye'si için de gelişmeler aynidir. Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye uyguladığı ekonomik, siyasi, kültürel alandaki dayatmalarının, Osmanlı Devleti zamanında yenilikler adı altında Türklere dayattıkları baskılardan hiçbir farkı yoktur. Sadece isimleri ve zamanları değişmiştir. IMF'nin Türkiye üzerindeki baskılarını da bunlara ekleyebiliriz. Çünkü Sevr'in 22. maddesi kendi kendilerini henüz yönetme yeteneğinden yoksun halklara ve ülkelere mandater sistemi önermektedir. Bu sistem de uygulamaya razı olacak devletlere verilecekti ve her manda altına alınacak ülkenin ekonomik, siyasi yapısı farklı olduğu için uygulamalar da buna göre yapılacaktı. Dolayısıyla günümüz şartlarında IMF'nin uyguladığı dayatma politikalarının Sevr'in bu maddesinden pek de farkı yoktur.

Uygulanan yöntemler ve amaçlar büyük benzerlikler göstermektedir. Yani günümüz itibarıyla Şark Meselesi ve dolayısıyla Sevr bitmemiştir. Değişik yollarla tekrar hayata geçirilmek istenmektedir. Sözde Ermenistan, sözde Kürdistan gibi meseleler bu amaca hizmet etmektedir. Nitekim Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde ki Kürtçülük ve Ermeni propagandaları da Şark Meselesi'nin günümüz uygulamaları olarak karşımıza çıkmaktadır. 1878 Berlin Antlaşması'nın 63. maddesi ile Ermenilere verilen ayrıcalıklar günümüzde sözde soykırım iddiaları ile devam etmektedir. Sevr ile oluşturulmak istenen sözde Ermenistan projesi günümüz itibarıyla sözde soykırım iddiaları ile hayata geçirilmek istenmektedir.

Ayrıca Sevr haritası ile oluşturulmak istenen sözde Kürdistan haritası karşılaştırıldığında bu iki haritanın birbirlerinden pek de farklı olmadıkları görülmektedir. Amaç değişmemiş sadece araçlar zamana ve gelişen dünya şartlarına göre değişmiştir.

Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan itibaren bu sorunlar azalmamış aksine gittikçe artmıştır. Bunun sebebi Türkiye'nin uyguladığı politikalarda değil, dış güçlerin Türkiye'nin iç ve dış siyasetinde etkili olmalarında aranmalıdır. Atatürk döneminin Ekonomi Bakanı Celal Bayar'ın hazırladığı 1936

108 Karal, *a.g.e.*, s.243; Özbay, *a.g.e.*, s.65; Pehlivanoğlu, *a.g.e.*, s.11; Redcliffe, *a.g.e.*: s.9; F. R. Bridge, "The Habsburg Monarchy and the Otoman Empire, 1900-18", *The Great Powers and the End of the Otoman Empire*, (ed.: Marian Kent), George Allen-Unwin Ltd., London, 1984, s.48.

109 Redcliffe, *a.g.e.*, s.7.

tarihli Şark Raporu ile Necmeddin Sahir Silan'ın hazırladığı 1939-1950 tarihleri arasında Cumhuriyet Halk Partisi'ne, ardından 1952-1953 tarihlerinde de Demokrat Parti'ye sunduğu raporlarda da Doğu ve Güneydoğu bölgeleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir¹¹⁰. Nitekim Atatürk döneminin Ekonomi Bakanı olan Celal Bayar 1936 tarihinde hazırlayıp sunduğu raporunda şöyle bir sonuca varmaktadır;

“Doğu’da, bugün için dahi, tamamen yerleştiğimiz iddia olunamaz. Dayanacağımız en mühim kuvvet, ordumuz ve jandarmamızdır”¹¹¹.

Ancak bu konuda da 1994 tarihinde Türkiye'nin gündemine 'profesyonel askerlik' kavramı getirilmiştir¹¹². 2010 yılı itibarıyla bu konu artan terör olayları üzerine tekrar gündeme getirilmiştir.

Dolayısıyla Malazgirt Zaferi'nden günümüze kadar geçen süre zarfında Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde ortaya çıkan menfi etkiler buralarda bir Şark Meselesi'ni ortaya çıkarmıştır¹¹³. Burada bahsedilen Şark Meselesi, Batı'nın ortaya koyduğu geniş çaptaki Şark Meselesi'nin uzantısı olarak, Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra tam amaçlarına ulaşamadıkları ve bu amaçlarını elde edebilmek için Türkiye Cumhuriyeti'nde ortaya çıkarılan Doğu ve Güneydoğu meseleleridir.

Misyonerlik faaliyetleri de çeşitli şekillerde devam etmektedir. Şark Meselesi ve uygulanmak istendiği Sevr, günümüz itibarıyla başka isimler ve uygulamalar adı altında karşımıza çıkmaktadır. Büyük Ortadoğu Projesi olarak adlandırılan girişimler de bu amaca hizmet etmektedir. Yine Türkiye için zaman zaman gündeme getirilen Federal veya Başkanlık sistemleri gibi yönetim değişiklik önerileri de bu amaçtan başka bir şeye çalışmamaktadır. Milli Mücadele döneminde Mustafa Kemal Paşa bunu “ya istiklâl ya ölüm” olarak ortaya koymuştur. Dolayısıyla günümüz Türkiye'si için bu sistemleri isteyenler hangi düşünceye göre bunları talep etmektedirler?

Nitekim Kazım Karabekir Paşa'da bu konu ile ilgili olarak geçmişte şunları ifade etmektedir;

“Bizi parçalayarak yutmak isteyen dış güçler, Kürtlük hareketini de geçmişten beri yayıyorlardı. Hristiyan unsurların dışında Araplar, Arnavutlar gibi bu sessiz İslam unsuruna da beylik, muhtariyet gibi zehirli haplar yutturuluyordu. Meşrutiyetin ilanından sonra 'adem-i merkeziyet' diyerek bu gayeye ulaşmak isteyen akılsız harisler türedi”¹¹⁴.

Yine Türkiye'nin AB'ye girme süreci içerisinde Türkiye'ye verilen rapor ve belgelerde Lozan Antlaşması ile çelişen istekler öne sürülmektedir. Bunların başında, azınlıklar ve hakları, yeni azınlık oluşturma girişimleri, ülke bütünlüğünü ve milli birliği parçalamaya amaçlayan istekler, yeni etnik gruplar oluşturma gayretleri, dini azınlıkların Lozan'daki statülerini değiştirme çabaları gibi konular¹¹⁵ tamamen Sevr'deki dayatmaların günümüz uygulaması olarak karşımıza çıkmaktadır.

110 Bkz.: Celal Bayar, *Şark Raporu*, İstanbul, 2009; “Doğu Sorunu” Necmeddin Sahir Silan Raporları (1939-1953), İstanbul, 2010.

111 Bayar, a.g.e., s.63.

112 Özbay, a.g.e., s.233.

113 S. Ahmet Arvasi, *Türkiye'de Şark Meselesi ve Alınacak Tedbirler*, Bilgeoğuz yay., İstanbul, 2009, s.21.

114 Öcal, a.g.e., s.120.

115 Pehlivanoglu, a.g.e., s.142.

Bunların yanında KKTC üzerindeki baskılarda yine aynı zihniyetin ürünüdür. AB'ye giriş vizesi olarak KKTC'nin ortadan kaldırılması Türkiye'den istenmektedir.

Yine Ege ve Karadeniz'de de Pontus ve Bizans ideallerini gerçekleştirme çabaları yine bu düşüncenin ürünü olarak değerlendirilmelidir.

Bu konu ile ilgili olarak şu değerlendirmeler de dikkate değerdir; "Lozan'ı içine sindiremeyenler, Türkiye'ye Sevr koşullarını dayatıyorlar. AB hangi Türkiye'yi almak istiyor? Kıbrıs'tan vazgeçmiş, Türk-Yunan dengesini kaybetmiş, Ermeni iddialarını kabul etmiş, azınlık olmayan insanlarına azınlık statüsü vermeyi kabullenmiş, dolayısıyla Sevr şartlarını kabul etmiş bir Türkiye'yi almak istiyor... AB tarafından Atatürkçülüğün engel olarak gösterilmesi ürkütücüdür. Türkiye'nin temelinde kaynağını tam bağımsızlıkta bulan ilkeleri vardır ve onu koruyan, onun güvencesi Türk Ordusu. Avrupa Birliği, Türk Ordusunu idare edilebilir duruma getirmek istiyor. Buna dikkat etmek gerekir"¹¹⁶.

Nitekim Mustafa Kemal Atatürk'ün ortaya koyduğu "*Ne mutlu Türküm diyene!*" anlayışı ve amacı ortadan kaldırılmak istenmektedir. Osmanlı Devleti gizli antlaşmalar ile parçalanarak topraklarında pek çok küçük devletler oluşturularak ortadan kaldırılmak istenmiş ve büyük devletler tarafından bu amaç I.Dünya Savaşı sonunda büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir. Çünkü Türklerin Anadolu ve Rumeli'ye sahip olup yerleşmelerini bir türlü içlerine sindirememişlerdir. Dolayısıyla, tam anlamıyla Türkleri Anadolu topraklarından Milli Mücadele sayesinde atamadıkları için bu plan günümüz itibarıyla devam etmektedir. Yeni amaçları Türkiye'yi küçük devletçikler haline getirmektir. Dolayısıyla "*Şark Meselesi*" günümüz uygulamaları ile devam etmektedir.

116 A.g.e., s.s.153-154.

KAYNAKÇA

- AHMAD, Feroz, "The Late Otoman Empire", *The Great Powers and the End of the Otoman Empire*, (ed.: Marian Kent), London, George Allen-Unwin Ltd., 1984.
- AKŞİN, Aptülâhat, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Ankara, 1991, TTK.
- AKŞİN, Sina, *İç Savaş ve Sevr'de Ölüm*, İstanbul, 2010, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- AKYÜZ, Yahya, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*, Ankara, 1988, TTK.
- ALPASLAN, Teoman, *Sevr ve Lozan'ın Ortak Hükümleri, Musul ve Kerkük Elden Nasıl Çıktı?*, İstanbul, 2008, Kum Saati Yayınları.
- ALTUĞ, Yılmaz, "Onaylanmayan Andlaşmalar 'Sevr'", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.32, Mayıs-1970.
- ANDERSON, Matthew Smith, *Doğu Sorunu 1774-1923, Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul, 2010, 2. baskı, (çev.: İdil eser), Yapı Kredi Yayınları.
- ARMAOĞLU, Fahir, *Siyasi Tarih (1789-1960)*, Ankara, 1975.
- ARVAŞI, S.Ahmet, *Türkiye'de Şark Meselesi ve Alınacak Tedbirler*, İstanbul, 2009, Bilgeoğuz yay.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, C.1, Ankara, 1981.
- Atatürk'ün Milli Dış Politikası (1919-1923)*, C.1, Ankara, 1981.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1989)*, C.III, Ankara.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Tek Adam, Mustafa Kemal (1919-1922)*, C.2, İstanbul, 1971, 4. baskı, Remzi Kitabevi.
- BAYAR, Celal, *Şark Raporu*, İstanbul, 2009, İkinci Basım, Kaynak yayınları.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, *Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti*, Ankara, 1973.
- BIREN, Mehmet Tefik, *II. Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları*, C.II, İstanbul, 1993.
- BOSWORTH, R.F.B., "Italy and the End of the Otoman Empire", *The Great Powers and the End of the Otoman Empire*, (ed.: Marian Kent), London, 1984, George Allen-Unwin Ltd.
- BODGER, Alan, "Russia and the End of the Otoman Empire", *The Great Powers and the End of the Otoman Empire*, (ed.: Marian Kent), London, 1984, George Allen-Unwin Ltd.

- BRIDGE, F.R., "The Habsburg Monarchy and the Otoman Empire, 1900-18", *The Great Powers and the End of the Otoman Empire*, (ed.: Marian Kent), London, 1984, George Allen-Unwin Ltd.
- ÇALIK, Ramazan, *Alman Basınında Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Paşa (1919-1923)*, Ankara, 2004, Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü.
- ÇULCU, Murat, *Zito Venizelos!... Sevr'den İzmir'e*, İstanbul, 2009, E yayınları.
- "Doğu Sorunu" *Necmeddin Sahir Silan Raporları (1939-1953)*, İstanbul, 2010, (der.: Tuba Akekmekçi-Muazzez Pervan), Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- ERIM, Nihat, *Devletler Arası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C.1 (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları), Ankara, 1953.
- EVANS, Laurance, *Türkiye'nin Parçalanması ve ABD Politikası (1914-1924)*, İstanbul, 2004, Örgün Yayınevi.
- GORYANOF, Sergey, *Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi*, (haz.: Ali Ahmetbeyoğlu-İshak Keskin), İstanbul, 2006, Ötüken.
- GREW, Joseph C., *Amerika'nın İlk Türkiye Büyükelçisi'nin Anıları Lozan Günlüğü*, İstanbul, 2001, Multilingual.
- İRTEM, Süleyman Kani, *Şark Meselesi, Osmanlı'nın Sömürgeleşme Tarihi*, (haz.: Osman Selim Kocahanoğlu), İstanbul, 1999, Temel yayınları.
- KARADAĞ, Raif, *Şark Meselesi*, İstanbul, 2005, 3. baskı, Emre yayınları.
- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C.V, Ankara, 1988, 5. baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KENT, Marian, "Great Britain and the End of the Otoman Empire", *The Great Powers and the End of the Otoman Empire*, (ed.: Marian Kent), London, 1984, George Allen-Unwin Ltd.
- KOÇU, Reşat Ekrem, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar (1300-1920) ve Lozan Muahedesi*, İstanbul, 1934.
- KURAT, Yuluğ Tekin, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması*, Ankara, 1986, Turhan Kitabevi.
- KURAT, Yuluğ Tekin, "Türkiye Topraklarının Paylaşılması Hazırlıkları-Sevr", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, X/58; X/59, t.y.
- MELEK, Kemal, *Doğu Sorunu ve Milli Mücadelenin Dış Politikası*, İstanbul, 1985, Der yayınları.
- Milli Mücadele Tarihi*, C.I, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2005.
- MORGENTHAU, Henry, *Ambassador Morgenthau's Story*, New York, 1918, The Country Life Press, Garden City.
- N. M. S., *Harb-i Umumide Türkiye*, Trabzon, 1338, İkbâl Matbaası.
- OLCAY, Osman, *Sevrès Antlaşmasına Doğru*, Ankara, 1980.

- ÖCAL, Enver Emre, *Kazım Karabekir'in Eserlerinde Doğu Sorunu*, İstanbul, 2010, İlgî kültür sanat yayıncılık.
- ÖZBAY, Turgut, *Lozan'dan Sevr'e Türkiye*, Ankara, 2005, 2. baskı, Anı yayıncılık.
- ÖZDAL, Barış, "Doğu Sorunu Kapsamında Almanya'nın Ermenilere Yönelik İzlediği Politikalar-Tessa Hofmann'ın İddialarının Analizi ve Kritiği-", *Hoşgörüden Yol Ayrımına Ermeniler, Erciyes Üniversitesi-Neşehir Üniversitesi XII. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu*, C.1, Erciyes Üniversitesi Yayını, 2009.
- ÖZDEMİR, Hikmet, *Atatürk ve İngiltere (Bir Barışmanın Diplomatik Tarihi)*, Ankara, 2004, Atatürk Araştırma Merkezi.
- ÖZTÜRK, İbrahim Sadi, *Sevr Antlaşması, Tam Metin, 433 Madde*, Ankara, 2007, 2. baskı, Fark yayınları.
- PEHLIVANOĞLU, Öner A., *Sevr, Lozan Antlaşmaları ve Avrupa Birliği*, İstanbul, 2005, Kastaş Yayınevi.
- REDCLIFFE, Stratford de., *The Eastern Question*, London, 1881, John Murray, Albe-marle Street.
- RIZA, Tevfik, *Biraz da Ben Konuşayım*, İstanbul, 1993.
- SALTIKGİL, Haluk V., "Sevr Muahedesi ve 'Merkezi İslam Cemiyeti'nin İtirazı'", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.10, Temmuz-1968.
- SEZER, M. Çevik, *Avrupa'nın Sonu Sevr*, Ankara, 2009, GİP yayınları.
- SIMAVI, Lütfi, "Damat Ferit'in Sevr Hazırlığı", *Yakın Tarihimiz*, 2/23, t.y.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan, *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, İstanbul 1958.
- TANSEL, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C.III-IV, Ankara, 1973; 1974. *Tarih IV*, İstanbul, Devlet Matbaası, 1931
- TRUMPENER, Ulrich, "Germany and the End of the Otoman Empire", *The Great Powers and the End of the Otoman Empire*, (ed.: Marian Kent), London, 1984, George Allen-Unwin Ltd.
- UZUN, Cem, *Kemalizm Sol Değil*, İstanbul, 2004, Antikapitalist-İde yayınları.
- YUVALI, Abdulkadir, "Ermeni Milliyetçiliğinin Doğuşunda Şark Meselesi Faktörü", *Hoşgörüden Yol Ayrımına Ermeniler, Erciyes Üniversitesi-Neşehir Üniversitesi II. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu*, C.1, Erciyes Üniversitesi Yayını, 2009.